

AZ IPARTÖRVÉNY REVISIÓJA.

Irtta : HELTAI FERENCZ.

Három közlemény.

II.

Az ipartörvény hatása.

A közgazdaság terén rendkívül nehéz bármely törvény hatását is pontosan kimutatni, különösen áll ez oly törvényről, mely mint az ipartörvény a foglalkozások egész sorozatát szabályozza rendszeresen. A gazdasági élet fejlődésére a törvényen kívül annyi más tényező folyik be oly különböző, sőt nem is észlelhető hatással, amelyek némelyike sokkal nagyobb jelentőségű, mint a törvény maga, hogy itt csakis hozzávetőleges ítéletet alkothatunk. Főntebb már említettük, hogy az ipartörvény általában jól hatott iparunk fejlődésére, itt megkísértjük ezen ítélet bővebb kifejlesztését és indokolását.

Iparunk az utolsó tiz év alatt jelentékenyen fejlődött, ugy az előállított értékek mennyisége, mint minősége tekintetében. Erre vonatkozólag nem hivatkozhatunk ugyan számokra, mert az iparstatisztika ezen ágában nem gyűjtetnek az adatok, csak azok után indulhatunk, a mit a figyelmes szemlélő mindennap észlelhet. Fel-
említhetnők az egymás után következő kiállításokat, a melyek mindegyikén haladást constatálhatott az előbbiekhöz képest ugy a kritika, mint a közönség. Nemcsak a termelés mennyisége, hanem a minőség is gyarapodott, talán még nagyobb arányokban, mint a mennyiség; ugyanazon iparágakban ma többet és jobbat állítunk elő, mint azelőtt. Terjedelemre nézve is növekedett iparunk; ma már számos olyan árút állítunk elő, a melynek termeléséről azelőtt szó sem lehetett. Sőt, ha az alábbi számok nem csalnak, azt is állit-

hatjuk, hogy iparunk fejlődése az utolsó tíz évben intensivebb volt, mint ugyanezen idő alatt a fogyasztás fejlődése, vagyis iparunk hódít azon a téren, a melyet eddig az idegen ipar tartott elfoglalva.

Ezen gyarapodást és térfoglalást nem kizárólag, sőt legkisebb részben idézte elő a gyáripár fejlődése, részes abban a műves iparnak is majdnem minden ága. Nem mondjuk, hogy minden ága, mert köztudomásu, hogy egyes iparágak egészen vagy legnagyobb-részt elpusztultak, de nem az ipartörvény következtében, hanem vagy azért, mert az illető iparágakban a nagyban való termelésnek abszolút fölénye van a kicsinyben való előállítás fölött, vagy más tényezők, nem ritka esetben a divat változása következtében. Ezek-től eltekintve, mert az ilyen hanyatlást semmiféle törvényhozási intézkedés nem akadályozhatja, sőt a közérdek kára nélkül nem is késleltetheti, kézműiparunknak alig van olyan ága, melynek terményei az utolsó évtizedben nem tökéletesedtek volna igen jelentékeny mértékben. A kik kézműiparosaink közül fel tudták használni azon előnyöket, a melyeket a modern technika, a hitel és a javult közlekedési eszközök nyújtottak, azok a fokozódó versenyben is megállottak, jórészt gyarapodtak is, sőt közülök nem kevesen gyárosokká is váltak, daczára annak, hogy a vasuti hálózat kiépítésével tulajdonképen csak ekkor nyílt meg az egész ország a külföld fejlődöttebb ipara előtt. Ezen óriási versenyben kézműiparunk megállotta helyét s épen ez mutatja legjobban, hogy annak viszonyai sokkal egészségesebbek, mint azok rajzolják, a kiknek hol érdekükben áll, hol csak kedvük telik abban, hogy a kézműipar állapotát fekete színben tüntessék föl.

A kik a kézműipar minőségi és mennyiségi fejlődését nem tagadhatják, szeretik ezzel ellentétbe állítani a kézműiparos osztály helyzetét, azt vitatva, hogy a kézműiparosok értelmi színvonala hanyatlott, vagyoni jólétük csökkent az utolsó évtizedben, épen az ipartörvény következtében. Nem akarunk arra mutatni, hogy mily képtelenség ez az ellentét, hogy az ipar fejlődik és az iparos osztály hanyatlík. Az egyik kizárja a másikat föltétlenül, mert az ipar fejlődése nem a gyáripár fejlődésének tulajdonítható, az majdnem kizárólag a kézműipar javára irandó. Értelmileg és vagyoniilag sülyedő osztály mint képes mennyiségileg többet és minőségileg jobbat termelni, ezt még nem magyarázta meg senki, s a meddig ez

meg nem történik, addig kénytelenek vagyunk azon természetes értelmezést elfogadni, hogy az ipari termelés gyarapodásával együtt jár az iparos osztály emelkedése is. Hogy az iparos osztály kebelén belől történik változás, hogy ott nagy a hullámozás, egyrészt a vagyoni jólét, másrészt az anyagi nyomor felé az bizonyos. Új elemek lépnek be az iparba, a melyeknek általános műveltsége s különleges szakképzettsége nagyobb, mint a régieké, s az itt kifejlődő harcban nem győzedelmeskedhetik az, a ki hozzá volt szokva azon védelemhez, a melyet a korábbi iparszervezet nyújtott az iparos osztálynak saját körében. Minden ilyen változás szomorú az illetőkre, a kik hanyatlanak, de fel nem tartóztatható, és nem is káros az egészre. Ez a harc létezik minden osztály kebelén belől, ez egyik fentartó eleme a fejlődésnek. A kik elbukuak benne, azok szeretik magokkal elhithetni, mert az vigasztalás rájuk nézve, hogy a viszonyok rosszabbultak, holott csak változtak, a hiba, a baj kútforrása ott rejlik, hogy ők nem változtak, nem tudtak alkalmazkodni a változott viszonyokhoz. Az iparos osztály mint egész nem hanyatlott, hanem emelkedett, csak az egyéni viszonyok változtak.

Ezen emelkedés annál jelentősebb, mert az utolsó évtized, különösen az ipartörvény életbelépését követő évek, nem voltak kedvezők anyagi fejlődésünkre. Alig lépett életbe az ipartörvény, beállt az a nagy gazdasági válság, a melynek következményei elhatottak az ország legtávolabb zugaiba is, és a mely szokatlan mértékben megkötött minden gazdasági termelést. Ezt követték szakadatlan egymásutánban a rossz termések, majd Amerika versenye mezőgazdasági terményeink értékesítésében, úgy hogy a fogyasztóképesség hosszú ideig nem emelkedőben, hanem süllyedőben volt. A javulás e tekintetben beállt ugyan már, de nagyon lassu. Ha mindezt megfontoljuk s ezzel szembe állítjuk iparunk fejlődését, akkor lehetetlen annak jelenét és jövőjét aggálylyal tekintenünk. Erre nincs okunk; megnyugvással nézhetünk a jövőbe, az nem fogja a kézműiparos osztály elpusztulását magával hozni.

A nemzetgazdaságtan és statisztika egyik legszebb eredménye volt az, midőn az adatok alapján kimutatta, hogy hosszabb időközökben az egyes foglalkozási ágak között jelentékeny hullámozás megy végbe. A mely foglalkozási ág jövedelmezősége csökken, abban hanyatlak az azt üzök száma is, a mely termelési tényező jól fizet, oda nagy az áramlás is. A jól fizető foglalkozások nemcsak

nagyobb részt kapnak az egész népesség növekvéséből, hanem gyarapodnak számban a kevésbé jól fizető foglalkozások rovására is. Ez a közgazdasági tudomány egyik legszebben kimutatott tétele és egyuttal a legbiztosabb ismérv annak megítélésére, vajjon gyarapszik-e vagy hanyatlik valamely foglalkozási ág. Az észleleteknek azonban tömegeseknek kell lenniök, mert csak akkor támaszkodhatni biztosan azokra; egyes jelenségek, bármily feltűnőek legyenek is, könnyen helytelen ítéletre nyújthatnak alkalmat. Ilyen tömeges észlelés volt a legutóbbi népszámlálás, a mely a foglalkozási statisztika föl vételével is kapcsolatba hozatott. Az 1870-ki és 1880. népszámlálás közti időszak legelején lépett életbe az ipartörvény, hatásának tehát vissza kell tükröződnie a számokban, mert hogy a törvény hatott a viszonyokra, azt senki sem tagadhatja, a viszonyokat pedig legjobban a számok tüntetik föl; azokat elfogadhatja mindenki biztos alapul, még ha megezáfolnák is a priori készült okoskodását.

A népszámlálás eredményei legjobban mutatják, mily szomorú volt hazánkra nézve a lefolyt tíz esztendő, ezen számokban visszatükröződik mindazon csapás, a mely ez alatt hazánkat érte. Hazánk lakossága (Horvátország nélkül) ezen tíz évi időszakban 13.579,129 lélekről csak 13.749,603 lélekre szaporodott, a növekedés tehát csak 170,474 ember, a mi az egész időre nézve, 1.25% gyarapodásnak felel meg. Nem akarjuk ezen számot magyarázni, hiszen mindenki ismeri azon kedvezőtlen tényezőket, a melyek azt előidéztek. Valamivel kedvezőbbé válik az arány, ha Horvátországot is tekintetbe vesszük; a számok ekkor következőleg alakulnak: 1870-ben volt a népesség 15.417,327, 1880-ban viszont 15.642,102, a növekvés 224,775 lélek, a gyarapodás 1.44%, tehát 19 századrész százalékkal kedvezőbb, a mit megmagyaráz az, hogy Horvátországot kevésbé sújtották azon szerencsétlenségek, különösen a kolera, mint hazánkat.

Ha az iparosok viszonyát kutatjuk 1870 és 1880-ban, akkor a következő számokat találjuk: volt iparos

	1870-ben	1880-ban	növekvés	növekvés %-ban
Magyarországban . . .	601,497	726,973	124,779	20.7
Horvátországban . . .	45,467	62,694	17,227	37.8
Magyarországban összesen	646,964	788,970	142,006	21.9

Mig tehát hazánk összes lakossága csak 224,775 lélekkel, azaz 1.44%-kal szaporodott, addig az iparos elem 142,006 lélekkel, azaz 21.9%-kal gyarapodott. Horvátország viszonya, mint az általános népszám, ugy az iparos elem szaporodása tekintetében is kedvezőbb, mert mig Magyarországon az iparosok száma 20.7%-kal növekedett, addig Horvátországban 37.8%-kal. Ezen számok világosan mutatják, hogy az ipar nálunk minden foglalkozás között a legkedvezőbb módot nyújtja a megélésre, hiszen az egész népesség növekedésének több mint 60%-ka az iparosokra esik, holott az iparos osztály a lakosságnak csak 5%-nál valamivel nagyobb részét képezi.

A kik azt vitatják, hogy az ipartörvény nem volt viszonyainknak megfelelő, azok ezen számokból is azt következtethetnék, hogy az iparosok száma azért növekedett ilyen jelentékeny módon, mert az ipartörvény következtében mindenki megválthatta az iparigazolványt. Ez igaz, de épen amellet bizonyít, hogy az ipar viszonylag a legjobban fizető foglalkozás, mert ha nem lenne az, nem tódulnának ezen ág felé a többi foglalkozási ágakból. Azt is állítják, hogy a kezdő iparosok legnagyobb része kontár, a nélkül fog mesterségébe, hogy azt értené. Mennyire alapos ezen vád, ezt a statisztikai adatok hiányában nem dönthetni el. Az adatok azonban egy más, erre a vádra is némileg világot vető viszony vizsgálására nyujtanak alkalmat s ez az, mint szaporodtak a lefolyt tíz év alatt az önálló vállalkozók s a mindennemű segéd munkások, mint segédek, tanoncok, munkások stb., a kiket röviden alkalmazottaknak ohajjunk nevezni. Ezen viszonyt a kívánatos pontossággal az eddig közzé tett népszámlálási anyag alapján nem mutathatni ki, mert mig az 1870-ben felvett ipar-statisztikában a férfiak és nők együvé vannak foglalva, s csak az egész összeg van elkülönítve önálló vállalkozókra és alkalmazottakra, addig 1880-ban a nők foglalkozása külön vétetett fel, azonban az iparral foglalkozó nők nincsenek elkülönítve önálló vállalkozókra és alkalmazottakra. Így a nőiparosokat csak egy rovat alá számíthatjuk, mert még azon országos arány sem ismeretes, a melyben azok önálló vállalkozókra és alkalmazottakra oszlanak el. Melyik legyen az a rovat, a fölött sokat lehetne vitatkozni, de azt hisszük, hogy a hiba — mert hiba van, akár melyik rovat alá sorozzuk is azokat — sokkal kisebb lesz, ha a nőiparosokat az alkalmazottak közé számítjuk, mintha ellenkezőleg járnánk el. A

hiba azonban nem lehet jelentékeny, mert köztudomás szerint igen kevés nő szerepel önálló vállalkozó gyanánt.

Ezen fentartás mellett a következő számokat találjuk : volt önálló vállalkozó :

	1870-ben	1880-ban	növekvés	növekvés %-ban
Magyarországban . . .	268,723	321,973	53,250	19·8
Horvátországban . . .	22,368	29,510	7,142	31·9
Magyarországban összesen	291,091	351,483	60,392	20·7

Tehát míg Magyarországon az összes iparosok száma 20·7 %-kal növekedett tíz év alatt, addig az önálló vállalkozóké csak 19·8 %-kal ; Horvátországban az összes iparosok 37·8 %-kal szaporodtak, az önálló vállalkozók csak 31·9 %-kal. Ez a viszony igen kedvező ; azt mutatja, hogy az iparos osztály körén belől az önálló vállalkozók száma kisebb arányban szaporodik, mint az egész iparos osztály, a szaporodási többletből nagyobb rész jut az alkalmazottakra, mint az önálló vállalkozókra. Világosan feltüntetik ezen viszonyt az alábbi számok : Volt alkalmazott :

	1870-ben	1880-ban	növekvés	növekvés %-ban
Magyarországban . . .	332,774	404,303	71,529	21·4
Horvátországban . . .	23,099	33,184	10,085	43·5
Magyarországban összesen	355,873	437,487	81,614	22·9
Magyarországban összesen iparos	646,964	788,970	142,006	21·9

Az iparos elem szaporodásából nagyobb rész esik az alkalmazottakra, mint az önálló vállalkozókra, a mi igen egészséges állapotra mutat és megczáfolja azon fentebb említett vádat, hogy az ipartörvény életbe lépte óta sűrűn fordulnak elő a könnyelmű letelepedések. Horvátország aránya, mint a fenti táblázatból látható, e tekintetben is kedvezőbb, mint hazánké. Mi idézte ezt elő, mennyire befolyásolja ezen viszonyt a házközösségek fokenkénti felosztása, azt a közelebbi adatok hiánya miatt nem dönthetni el.

Talán nem minden érdek nélküli, ha az 1870. és 1880. évben talált iparosokat néhány megyére nézve is kitüntetjük. Valamennyi megye ezen viszonyait összeállítani, különösen érdekes volna, de a megyék területi beosztása a hivatkozott időben nagy

változásokon ment keresztül, úgy hogy a régi és a mostani állapotokat helyesen csak külön e célra szerkesztett adatokkal lehetne feltüntetni. Ilyenek pedig nem tétettek közé, azért lehetőleg csak azon megyékre szoritkozunk, a melyek területe nem változott, és a melyeket különösen sújtottak a különböző csapások és az újabb idő egyik jelentékeny baja, a kivándorlás. A két népszámlálási munkálat összevetése után a következő adatokat találjuk : Néhány felső-magyarországi északkeleti megyében volt az iparosok száma :

	1870	1880	+	a megye egész lakossága 1870-hez képest
			—	—
Abauj megyében	11,667	11,353	— 314	— 2,880
Sáros „	5,862	6,878	+1,016	— 6,403
Zemplén „	9,620	10,898	+1,272	—19,669
Ung „	3,436	4,777	+1,341	— 3,332
Szepes „	10,829	13,691	+2,862	— 1,104
Mármaros „	4,054	5,990	+1,836	+ 6,930
Bereg „	3,755	5,028	+1,273	— 5,608

E hét megye közül a lakosság tiz év alatt csak egyben szaporodott, hat megyében fogyott, az iparosok száma ellenben hat megyében emelkedett és csak egyben fogyott; ezen megyéket pedig bátran azok közé sorozhatni, a melyeknek viszonyai a lefolyt tiz év alatt a legroszabb voltak. A többi megyékben, a melyeket a fent említett irány szerint minden válogatás nélkül állítottunk össze, a következő számokat találjuk : Volt az iparosok száma :

	1870	1880	+	a megye egész lakossága 1870-hez képest
			—	—
Arad megyében	11,933	12,031	118	—18,142
Árva „	1,639	2,107	468	— 721
Bács-Bodr. „	30,757	39,217	8,460	+28,588
Baranya „	14,137	19,293	5,156	+ 7,908
Bars „	5,959	7,374	1,415	+ 4,948
Békés „	8,833	11,758	2,925	+16,784
Borsod „	7,684	9,361	1,677	+ 274
Csanád „	3,489	4,190	710	+14,353
Csongrád „	11,008	15,007	3,999	+13,195
Esztergom „	3,545	4,919	1,374	+ 5,142

	1870	1880	a megye egész lakossága 1870-hez képest	
			+	+
Fehér	10,480	12,818	2,338	+13,206
Győr	6,344	7,018	674	+ 5,856
Komárom	8,002	8,889	887	+10,327
Liptó	3,334	5,270	1,936	— 4,515
Nyitra	21,234	22,682	1,448	+ 9,646
Pozsony	21,103	23,308	2,205	+16,796
Somogy	12,871	14,675	1,804	+19,893
Sopron	14,525	16,639	2,114	+15,733
Tolna	11,805	14,532	2,627	+13,933
Trencsén	6,920	10,298	3,378	— 3,707
Vas	14,398	20,857	6,459	+28,884
Veszprém	12,429	12,769	340	+ 7,056
Zólyom	6,172	6,252	86	+ 4,577
Zala	12,169	14,574	2,405	+26,747

Ezen huszonnégy megye mindegyikében emelkedett az iparosok száma, néhányban igen jelentékenyen, a lakosság száma azonban csak husz megyében emelkedett, négyben pedig fogyott. Az iparos elem növekedése tehát tökéletesen kielégítőnek mondható.

Érdekes lenne azt is feltüntetni, hogy az önálló vállalkozók egyes csoportjai, mennyi alkalmazottal dolgoztak, erre azonban az eddig közzétett népszámlálási munkálat nem nyújt anyagot, így kénytelenek vagyunk e tekintetben az országos átlagos viszony kiderítésére szorítkozni. 1870-ben hazánkban száz önálló vállalkozóra az országos átlag szerint 123 alkalmazott esett, Horvátországban 103 alkalmazott, egész Magyarországon 122. A legutóbbi népszámlálás, mint a fenti számokból is következtethetni, erre vonatkozólag is mutatja haladásunkat. Ugyanis, 1880-ban 100 önálló vállalkozóra hazánkban 125 alkalmazott esett, Horvátországban 112 alkalmazott, egész Magyarországon 124 alkalmazott.

Iparunkban az ország fővárosa, Budapest igen jelentékeny szerepet visz, úgy hogy a főváros ipari fejlődése különös figyelmet érdemel. Az ipari viszonyok vizsgálata annál indokoltabb, mert nem rég általános feltűnést keltett egy, a lapokban közölt hír, a melyből az derül ki, hogy a fővárosban az iparosok száma 1870-hez képest fogyott. Az országos statisztikai munkálatban az iparosok számbeli viszonyaira nézve a következőket találjuk. Volt Budapesten :

	1870-ben	1880-ban	növekvés	növekvés %-ban.
Önálló vállalkozó . . .	7,096	7,981	885	12·4
Alkalmazott	42,343	50,678	8,335	19·6
Összesen	49 439	58,659	9,220	18·8

A szaporulat tehát igen jelentékeny, daczára annak, hogy az országos átlagnál kisebb. Azonban a főváros lakossága 1880-ig 1870-hez képest 32·11 %-kal szaporodott, úgy hogy míg 1870-ben az iparos osztály a főváros összes lakosságának 17·5 %-kát képezte, addig 1880-ban, mert a szaporodás nem volt oly gyors mint a többi kereseti ágakban, az iparos osztály az egész lakosságnak csak 15·8 %-át képezi. Ez a látszólagos esökkenés aggaszthatna, ha nem vennők figyelembe, hogy a foglalkozási statistika 1880-ban más alapon készült mint 1870-ben. Ezen évben ugyanis az iparosok közzé számították azon napszamosokat, a kik a fölvétel napján épen iparosoknál voltak alkalmazva, s ilyen volt körülbelül 8000, míg 1880-ban a napszamosok külön vannak kimutatva, úgy hogy az összehasonlítás alapja csak akkor volna egyenlő, ha az 1880-ban talált iparosokhoz hozzáadnánk annyi napszamosot, a mennyi az 1870-ki fölvétel arányában az 1880-ban talált napszamosok közül valószínűleg az iparra esik. Másrészt figyelembe veendő tényező az is, hogy Budapest rovására a közeli községek iparos lakossága jelentékenyen gyarapszik. Az élelmi cikkek, a lakás drágább volta, a nagyobb adó miatt nemcsak egyes jelentékeny ipartelepek vonultak a közeli községekbe, különösen mint mindenki tudja Uj-Pestre, hanem számos iparos és munkás, a ki Budapesten dolgozik nap-hosszat, nem lakik a fővárosban, hanem a szomszédos községekben. Ezek, miután a népszámlálás a tényleges lakosság alapján ment végbe, ott vétettek föl, a hol állandó lakásuk van, tehát daczára annak, hogy itt dolgoznak, a közeli községekben és így Budapest rovására azok számát gyarapítják. Ez igen jelentékeny tényező, s ha ezt meg a napszamosok fölvétele körüli eltérést tekintetbe vesszük, akkor valószínű, hogy Budapesten az iparos osztály is szaporodott oly mérvben, mint a főváros egész lakossága. A fővárosban száz önálló vállalkozóra 1870-ben, midőn az alkalmazottak közé számítottak a napszamosok is, 596 alkalmazott esett, 1880-ban, midőn a napszamosok nem számítottak az iparosokhoz, 609 alkalmazott; ezen számban azonban befoglalvák az összes nőiparosok.

Az ország iparos lakossága a népszámlálási munkálat szerint a következőleg oszlott meg önálló vállalkozókra, segédekre, munkásokra stb. Volt:

	önálló vállalkozó	tiszt és üzletvezető	segéd —	tanoncz —	munkás —	családi nőtáncsigitó iparos	nő iparos
Magyarországban .	321,197	1,930	196,559	75,573	52,298	5,082	67,244
Fiumében	776	29	491	222	714	2	1,189
Horvátországban . .	29,510	110	13,893	5,939	7,139	2,513	6,760
Magyarországban							
összesen . .	351,483	2,069	210,743	81,734	60,151	7,597	75,193

Az első a mi ezen kimutatásban szembeötlik az, hogy a segédek és tanoncok száma igen jelentékeny az önálló vállalkozók számához viszonyítva. Iparunk fejlődésének jövője pedig főleg ezektől függ, a törvényhozásnak tehát első sorban ezek viszonyait kell szabályozni, az ipar fejlesztésére irányult törekvés csak akkor lehet üdvös, ha a jövőben önálló vállalkozók, a segédek és tanoncok körében kísérti meg a javítást. Mennyi esik az itt kimutatott iparosok közül a kézművesekre és mennyi a gyárosokra, azt az erre vonatkozó adatok hiányában eldönteni nem lehet. Ezen fontos viszony ismeretére nézve mindössze egy adattal bírunk, s az is az 1874. évből való. Az akkor készült összeállítás szerint kézműiparral foglalkozott 268,814 egyén, u. m. 157,621 mester, 62,471 legény, 48,722 inas. Ezen adatok azonban véleményünk szerint egészen megbízhatatlanok és az összehasonlítás alapjául nem szolgálhatnak, mert az 1870. népszámlálás Magyarországon 268,723 önálló vállalkozót tüntetett ki, a mit a fenti 1874-ki adattal semmiképp nem egyeztetni össze.

Az iparosok műveltségét számokban kitüntetni ugyan lehetetlen, de mégis abból, mennyire bírják azok a legelemibb ismereteket, következtethetni az általános műveltségi fokra is. E tekintetben az 1880. népszámlálás nagyon szomorú adatokat tüntetett ki, ugyanis iparosainknak több mint egy ötödrésze nem tud sem írni, sem olvasni. Mit jelent-e szám, azt fölösleges bővebben magyarázni. Iparosaink egy igen jelentékeny része tehát nem bír azon legelemibb eszközzel, a mely nélkül ma nem boldogulhatni, nem tökéletesítheti magát sem a különleges, sem az általános ismeretekben. Az erre vonatkozó adatok Jekelfalussy szerint a következők:

	az iparosok közül	az egész népesség %-ban
olvasni, írni tud	75·89	46·02
csak olvasni tud	2·42	8·24
sem olvasni, sem írni nem tud . . .	21·69	45·74

Az idézett szerző azon felvilágosítást nyújtja, „hogya az olvasni, írni nem tudók számában főleg a munkások szerepelnek, és ha egyebet nem is, de azt e számok mindenesetre kétségtelenné teszi, hogy népünk ez osztályában meg van a műveltség azon foka, melyet tovább fejlesztve, csakhamar egészen kielégítő eredményekre juthatunk e téren.“ Mennyiben alapos ezen ítélet különösen annak a munkásokra vonatkozó része, azt a közelebbi adatok hiányában nem ítéltethetjük meg. Egyet azonban óhajtanunk kell, s ez az, hogy az országos statisztikai hivatal különös tekintettel legyen az iparstatistika elkészítésénél ezen viszony kitüntetésére. Ipari viszonyainkat mindaddig nem fogjuk helyesen ismerni, míg nem tudjuk, mennyiben tudnak az önálló vállalkozók, segédek, tanoncok, munkások írni-olvasni; fontos annak kiderítése is, hogy miként áll ezen viszony az önálló vállalkozók, segédek, tanoncok, munkások körén belül az egyes korévek szerint, mert ebből legalább némi képzetet alkothatunk arra nézve, hogy az iparosok fiatalabb nemzedéke mennyivel készültebb mint az idősebb. Ha az iparstatistika fölvétele külön fog számlálólapok- vagy kérdő-ivekkel történni, akkor talán egyik kérdés gyanánt azt is lehetne intézni, hogy milyen iskolát és hány osztályt végzett az illető. Ha ennek megvalósítása a gyakorlatban nem lenne kivihetetlen, akkor abból rendkívül tanuságos adatokat merithetnénk.

Iparos osztályunk viszonyait, amennyiben az számokban feltüntethető, a fentebbiekben megkísértettük nagy vonásokban vázolni, még csak azon viszonyt kell feltüntetnünk, a mely a városi és vidéki iparosság között létezik. Jekelfalussy már idézett értekezésében 143 helységet vesz fel város gyanánt s úgy találta, hogy az iparosok 35·62 %-ka ezen városokra esik, a többi 64·38% a vidékre, holott a tényleges népességnek csak 15·61%-ka esik ugyanazon városokra. Ennek megfelelőleg a városokban az ipar szakszerűbben üzetik, ugyanis a 143 városban található iparosoknak csak 26·35%-a önálló vállalkozó és így ezeknek mintegy három negyedrésze a vidékre esik. Viszont az alkalmazottak közül az összes tiszteknek és

munkavezetőknek 52·20° -a, a segédeknek 49° -a, a tanoncoknak 47·96° -a, a munkásoknak 31·63° -a és a családi kisegítőknek 24·56° -a, a városokban található önálló vállalkozóknál foglalatost kodik. „A már némi szakismeretet is igénylő segédmunkások, u. m. tiszt, üzletvezető, segéd, de még tanoncz is, tulnyomóan a városi iparos által vétetnek igénybe, a közönséges munkás már a vidéken is nyer alkalmazást, mert itt épen azon iparágak a tulnyomók, melyek vagy kevés vagy épen semmi szakismeretet nem igényelnek.“

Megkísértettük adatokkal kimutatni, hogy iparos osztályunk viszonyai egészben véve egészségesek ; kitünt, hogy az ipartörvényt ezen szempontból nem támadhatni meg. A törvény megfelelt céljának, mert a fejlődés kielégítő alapját képezi. Midőn ezt vitatjuk, nem zárkozunk el azonban azon bajok elöl, a melyek tényleg léteznek és a melyek orvoslása az ipar fejlődése érdekében feltétlenül szükséges. Ezen bajokat alább egyenként megfogjuk jelölni, itt csak arra utalunk, hogy legégetőbbnek a tanonczképzésben mutatkozó rendetlenség megszüntetését, az iparos szakoktatás emelését és az ipari rendészet szigorubb kezelését tartjuk. Ezen bajok és hiányok egyike sem új, egyiket sem az ipartörvény szülte, ellenkezőleg mindegyik meg volt azóta, mióta iparunk van. Az orvoslás első sorban nem kényszer utján kísértendő meg, csak ha kitünik, hogy ezen az uton kielégítő eredményeket nem érhetni el, akkor kell kényszerítő eszközöket alkalmazni, ezek kezelését azonban soha sem biznók az érdekelt iparosok bármi uton alakítandó önkormányzati közegeire ; hatósági jogkörrel csak felelős hatósági személyek ruházhatók fel. Annál kevésbé bizhatók ezen állami intézkedések végrehajtása önkormányzati iparos-közegekre, mert ezen intézkedések iránya épen azon iparosok ellen fordul, a kik eddig nem teljesítették törvénytiszta kötelességeiket.

Az ipartörvény megalkotói, az iparfejlesztése és az iparosok értelmiségének emelése körül jelentékeny szerepet szántak az ipartársulatoknak. Ennek a várakozásnak azonban az iparosok ép ugy nem feleltek meg, mint nem felelt meg egész a legujabb időig az állam azon várakozásoknak, a melyeket működéséhez az iparosok kötöttek. Az iparüzés jogi alapjának megváltoztatásával a céhek életképtelenné váltak, s bár az osztrák iparrendtartás határozottan fentartotta az előbbi testületi szervezetet, az megfosztva az életadó feltételektől, csak névleg működött. A céhek tényleg megszűntek

már 1860-ban, névleg az ipartörvény kihirdetése után. A czéhek által követett czélok egy része az iparjog ujjaalkotásával szintén megszűnt, de az általok jól-rosszul betöltött egyéb feladatok nem szűntek meg. E feladatok teljesítendő, azt követeli iparunk és ipari fejlődésünk érdeke. A kérdés az, ki által teljesítendő. A törvényhozás ezt 1872-ben az iparosokra bizta; számításában azonban csatlakozott. Az ipartársulatok nem töltik be azon szerepet, a melyet a törvényhozás nekik szánt, midőn megalkotta az ipartársulatokról szóló fejezeteket. Az alábbiakban megkísértjük felelni azon kérdésre, miért nem teljesítették az ipartársulatok a reájuk bízott feladatokat, e végből azonban előbb egy pillantást kell vetnünk az ipartársulatok statistikájára.

Az 1878. évre vonatkozó hivatalos adatok szerint — ujjabbak nem állnak rendelkezésünkre — Magyarországon (Horvátország és Fiume nélkül) 1275 ipartársulat és iparegylet létezett 68,951 taggal, 208,715 frt évi bevétellel, 182,136 frt kiadással és 1.100,706 frt vagyonnal. Az ipartörvény következtében feloszlott három és fél ezer czéh helyére 1275 ipartársulat lépett. Ezen számban képviselve vannak : a

	egylettel	taggal	bevétellel	kiadással	vagyonnal
külön iparágak szerinti társulatok	737	35,531	121,223	103,116	758,595
általános ipartársulatok	186	13,175	21,113	16,642	95,700
egyesült „ „	129	5,842	8,179	6,100	27,707
vegyes „ „	195	6,044	6,967	5,440	20,792
iparegyletek	21	6,366	31,280	31,606	186,293
háziipar egyletek	7	2,026	19,950	19,227	11,617
összesen . .	1,275	68,951	208,715	182,136	1.100,706

Legnagyobb számmal tehát a külön iparágak szerinti ipartársulatok vannak, a mennyiben az összes ipartársulatokra 58%-át képezik, tagjaik pedig az összes ipartársulati tagoknak 57%-át; egy társulatra átlag 47 tag esik, a véghatár 2 és 683 tag között ingadozik.

A 737 külön iparágak szerinti ipartársulat 57 külön iparágat képvisel; legszámasabb, 140 a csizmadia ipartársulat, ezután következnek a czipész, szabó, fazekas, szücs, molnár stb. ipartársulatok. Érdekes ezen ipartársulatok közül nehánynál a tagok számát az illető iparágban kimutatott önálló vállalkozók számával

összevetni. E szerint volt : (a vállalkozók száma az 1880. fölvétel szerint)

	társulat	taggal	bevétellel	önálló vállalk.
csizmadia ipartársulat	140	13,491	39,396 frt	28,335
czipész „ „	59	2,447	5,519 „	21,034
szabó „ „	59	1,960	4,473 „	19,065
fazekas „ „	48	1,489	1,614 „	6,538
molnár „ „	39	1,210	2,614 „	21,330
szücs „ „	45	1,675	5,698 „	7,861
takács „ „	39	1,928	5,398 „	14,558
timár „ „	38	1,923	13,604 „	3,729
asztalos „ „	29	962	3,970 „	15,229
kalapos „ „	23	369	446 „	2,506
kádár „ „	19	414	828 „	6,847
kovács „ „	15	654	998 „	28,604
kerékgyártó „ „	12	262	217 „	11,563
szijgyártó „ „	11	225	410 „	2,116

Az összehasonlítást tovább folytatni felesleges, ebből is látható, hogy a külön iparágak szerinti ipartársulatok legnagyobb része már a tagok kis számánál, a rendelkezésükre álló csekély összegnél fogva sem életképes. Kitűnik ezen összehasonlításból az is, hogy a legtöbb ipartársulat azon iparágakban alakult, a melyekben előbb kötelező volt a czéhbe való belépés, s számos esetben a társulatalakításnak épen a létező czéhvagyron biztosítása volt az indító oka. Ezen társulatok közül sok nem is szed tagdíjat, a legtöbbnél igen mérsékelt az, 10 krtól 1 frtig, némelyeknél 1—2 frttól egész 10 frtig rúg, vannak olyanok is, melyeknél egyszer s mindenkorra fizetendő bizonyos összeg, mely 10—25, egész 80 frt-ig emelkedik. Majdnem azonosak a viszonyok az általános és vegyes, meg az egyesült ipartársulatoknál is. A tagok száma ezeknél is kicsiny, a rendelkezésre álló jövedelem csekély, ennél fogva az elért eredmény jelentéktelen. Az egyesült és vegyes ipartársulatokban a legkülönbélebb iparágak vannak képviselve, pl. kalapos,asztalos, szijgyártó, szappanos és borbély;asztalos és timár; szabó,takács, szücs, szürszabó és szítás;asztalos, kovács, kádár, szítás, lakatos, bádogos, esztergályos, kőmives és szijgyártó; czipész, szabó, szücs és fazekas;asztalos, lakatos, bádogos, nyerges, szij- és kötélgyártó; pintér,kerékgyártó, kalapos stb; kovács, bodnár, szücs,asztalos, lakatos, szürszabó, tálas, szabó, köteles, kalapos és csizmadia stb. Az ilyen ipartársulatok, melyeknél a tagok közötti „közös érdek” vajmi bajos megál-

lapítani, már alakulásukkor a sikertelenség csiráit hordják magukban, az eredmény a vegetálás. Mire fordítják az ipartársulatok együttvéve nem jelentéktelen bevételüket, arról hiányzanak az adatok, valószínű azonban, hogy annak legnagyobb része elvész az iparra nézve. Említhetnénk ugyan kivételként néhány életerős ipartársulatot, a melyek sokat tesznek az iparosok és az ipar érdekében, de ezek csak dicséretes kivételek, a melyek annál kirívóbb színben tüntetik föl a többiek eredménytelenségét.

Iparosaink nagy része nem érzi a társulatba lépés szükségét, mert nem fogja föl, melyek azon „közös érdekek“, a melyeknek előmozdítása érdekében indokolt lenne a társulatba lépéssel járó kiadás, anyagi és szellemi áldozat. Egyes helyeken, hol buzgó és közbizalomban részesülő férfiak vették kezökbe a kezdeményezést, a társulatok úgy a tagok száma mint a betöltött feladatok tekintetében, szép eredményeket értek el; iparosaink legnagyobb része azonban nem bír e feladatok tudatával. Talán nem csalódunk, ha azt hisszük, hogy a közömbösséget más okok idézik elő, mint a kényszerestületek pártolói rendszeren állítják. Szerintük az ipartörvény nem ad elég hatáskört az ipartársulatoknak. Ezen állítást az ipartörvény ide vonatkozó fejezeteivel szemben bajos igazolni, különösen a 76. §. első bekezdésével, a mely igaz, hogy csak általánosságban, de a lehető legtágabban körvonalozza az ipartársulatok hatáskörét: „ugyanazon vagy különböző ipart egy vagy több községben önállóan gyakorló iparosok közös érdekeik előmozdítása végett ipartársulatokká egyesülhetnek“. A közös érdekek előmozdítása címén az alapszabályokba cél gyanánt fölvehetők az összes ipari érdekek, és tényleg az ipartársulatok legnagyobb része igen tág feladatkört tűzött ki magának. Ezen feladatkör azonban nagyon csekély vonzó erővel bír az iparosok legnagyobb részére. Véleményünk szerint ennek alapoka abban rejlik, hogy iparosaink jelentékeny részének felfogása szerint, valóban közös érdekek, a melyek kedvéért az iparosok indokoltnak láthatnák az ipartársulatba való belépést, a jelenlegi iparjog és iparszervezet mellett tulajdonképen nincsenek. A törvényhozás, midőn megalkotta az ipartársulatokról szóló fejezeteket, főleg az iparos tanoncok kiképzését, a szakképzettség terjesztését és emelését, az iparosok és alkalmazottak közötti jó viszony és rend meghonosítását, tervezte az ipartársulatok feladata gyanánt. Ezen feladatok azonban, talán az utolsó kivételével, nem olyanok,

a melyek érdekében az iparosok hajlandók áldozatokat hozni; ezek nem közös érdekek, legalább iparosaink jelentékeny részének felfogása szerint.

Ezen felfogás, az iparosok szempontjait tekintve, nem is annyira indokolatlan, mint első tekintetre látszik. Ha teljesítik is a tanoncokképzés és szakképzettség terjesztése körül kijelölt feladatokat, a várható haszon nem áll arányban a hozandó áldozatokkal és az esetleges kárral. Ez az iparosok okoskodása és ezen okoskodás az ő szempontjukból helyes. Az iparosok legtöbbször nem érzik a saját képzettsége emelésének szükségét, mert ha éreznék, addig nem telepednék le önálló vállalkozó gyanánt, a míg meg nem szerzi magának a szükséges képzettséget. A tanoncokképzést teljesíti úgy a hogy, inkább rosszul mint jól, mert nemcsak leendő segédeket, hanem esetleges versenytársakat is nevel magának. Így ezek, a melyek a törvényhozás contemplációja szerint első sorban képeznek az ipartársulatok feladatait, valójában nem olyan érdekek, a melyek kedvéért az iparosok hajlandók lehetnének áldozatokat hozni. Ezért nem teljesíthették az ipartársulatok azon feladatát, a melyet tőlök a törvényhozás várt. A feladatokat azonban be kell tölteni, s mintán az ipartársulatok nem töltik, s mint alább alkalmunk lesz kimutatni, a jelenlegi iparjog alapján semmiféle társulati szervezet mellett nem tölthetik be, nem marad más hátra, minthogy azokat, a közérdek képviselője, az állam vállalja magára.

V. Az ipari jogalkotás legújabb iránya.

A gazdasági szabadság érvényesülése és a gőzgép föltalálása, egészen fölbontotta az iparos osztály azon gazdasági és társadalmi szervezetét, melyet a középkor alkotott a czéhrendszerben. A kézműipar elveszti kizárólagos jelentőségét; helyébe a gyáripar lép és ezzel kapcsolatban önállóságra sohasem jutó nagy munkásosztály keletkezik, a mely – egyebeken kívül – folyton növekszik az önállóságuk feltételeit elvesztő kézművesekből. A nagyipar keletkezésével a kézműiparos osztály belső szervezete is átalakuláson megy át. A segéd munkások, ugymint a legények és tanoncok, nem képezik többé a mester családjának kiegészítő részét; a mint nincs többé mester a régi értelemben, úgy nincs legény és inas sem; a kézműiparban is csak vállalkozók és munkások vannak, a kiket egyrészt a munkán, másrészt a béren kívül alig köt össze valami. A hol a kézműiparos osztály

még meg is tartotta előbbi jelentőségének kisebb vagy nagyobb részét, mint hazánkban, Ausztriában és Németországban, ott sincs meg a régi érdekkapcsolat a mester és a legény, és a mester és a tanuló között; a kézműipari segéd munkások érdekei azonosulnak a munkások érdekeivel általában, a mestereké a nagy vállalkozókéval. De a mint a kis kézműves mester érdeke a munkásokkal szemben azonos a nagy vállalkozókéval, úgy viszont kénytelen az ellen a legelkeseredettebb harcot folytatnia, mert a nagyobb tőkével és hitellel, magasabb képzettséggel, a piac helyesebb ismeretével biró gyáros mindinkább szűkebb térre szorítja a kézműves mestert. Ez az átalakulás tökéletesen végbe ment már Angliában mindazon iparágakban, a melyekben a tömeges termelésnek gazdaságilag föltétlen előnye van a kicsinyben való termelés fölött, és szakadatlanul folyik egész Európában.

A socialis kérdés e kettős oldala az, melyet mindig szemünk előtt kell tartanunk, hogy helyesen értelmezhezzük az ipari törvényhozás újabb irányát. E socialis harcban az államnak is állást kellett foglalnia és ezen állásfoglalás meg is történt a gyengébb fél javára; a gyengébb fél pedig a vállalkozóval szemben a munkás, a gyárossal szemben a kézműiparos. Ennek az állásfoglalásnak jelei a szigorubb gyári és munkatörvények, a munkások kötelező biztosítása balesetek és betegség ellen. A kisipar érdekében is keresi az állami hatalom azon intézményt, a mely annak a nagyiparral szemben az óhajtott védelmet nyujtaná. Ezt azonban a sokszori kísérlet daczára sem sikerült megtalálnia. Nem sikerült, mert nem is sikerülhet. Az állam összes erejével sem győzheti le a gazdasági tényezők erejét, a melyek a gazdaságilag legolcsóbb termelési mód megteremtésére hatnak, s a mely iparágakban a kisipar hátrányban van e tekintetben a nagyipar fölött, azoknak megmentésére hiába valónak bizonyult minden kísérlet. Nem szolgált egyébre, mint hogy kielégithetlen vágyakat keltett, felébresztette a kisiparosokban azon hitet, hogy az állami hatalom segíthetne rajtuk, csak akarnia kellene. Az állam jóakarátán nem is mult; az eredmény azonban nem felelt meg sem az állam, sem a kisiparosok várákozásának. Ezekből a kísérletekből nem merithetni más tanuságot, mint hogy a kisiparos osztály azon bajain, melyek a gyáripar által támasztott versenyből származnak, nem segíthet semmiféle hatalom, ha csak a kisiparosok maguk nem ragadják meg azon eszközöket, a melyekkel a

szövetkezés útján megszerezhetik a tömeges termelés föltételeit. Az életképes kézműiparos osztály föntartása azonban oly kiváló érdeke az államnak, hogy ezen czél érdekében nem szabad mellőznie semmit, a mitől eleve némi eredmény is várható.

Ez az elv vezeti legujabban a törvényhozást Németországban és Ausztriában; kétségtelenül ezt kell ipartörvényünk revisiójánál is első sorban tekintetbe vennünk. Nagy reményekkel azonban hiába kecsegtetnök magunkat, mert az idézett államok kísérletei arról győznek meg, hogy a hatalom csak nagyon kevés olyan eszközzel rendelkezik, a melyektől üdvös eredmény várható és ezen eszközök is mind nagyon lassan hatók. A czélt leginkább elérhetni az általános és a szakképzettség emelése által; ez a mód azonban a mellett, hogy nagyon lassu és rendkívül buzgó és lelkiismeretes államigazgatást igényel, olyan új elemeket fog a kézműiparba bevenni, a melyek a jelenlegi kézműiparos osztály helyzetét csak nehezíteni fogják. A szakképzettség fokozása következtében az új iparos nemzedék versenyképessége minden irányban, s így a kevésbé képzett jelenlegi kézműiparosokkal szemben is emelkedni fog.

A czéhrendszer megszünése következtében a kézműiparos osztály kebelén belől általános rendezetlenség keletkezett. A mester és munkásai közötti fegyelem meglazult, a munka rögtöni abbahagyásának, a tanonczviszony rögtöni és indokolatlan megszüntetésének esetei rohamosan szaporodnak. Másrészt az iparos tanonczok kiképzése elégtelen és a legtöbb esetben egyoldalú. Az ipartörvények intézkedései ezen bajok elhárítására sok tekintetben ki nem elégítőknek, a törvény által alkotott hatósági közegek képteleneknek bizonyultak. Az iparosok kívánalmai ezen bajok elhárítása végett, hatósági jogkörrel felruházott önkormányzati közegek szervezésére irányulnak. Az állami hatalom ezen törekvést jóakarattal kíséri, és az egyesülési szabadság alapján álló ipartársulatoknak hajlandó saját tagjaira nézve, messze menő jogokat adni, a nélkül azonban, hogy eddig befolyást engedett volna ezen önkormányzati közegeknek a társulaton kívül álló egyének viszonyaira.

A jövődöbeli iparos nemzedék alaposabb kiképeztetése, a munkások sorsának biztosítása és a kézműipar terén mutatkozó rendezetlen viszonyok elhárítása az, a mi leginkább foglalkoztatja az állami hatalmat Németországban és Ausztriában. Ezen államoknak viszonyai legjobban hasonlítanak hazánk viszonyaihoz, különösen

a kézműiparos osztály helyzetét és a tanonczügyet tekintve, úgy hogy az ezen államok által alkotott intézményekből mi vonhatjuk le leginkább a tanuságot.

A socialis kérdést Németországban is csak 1873-iki nagy gazdasági válság után kezdték behatóbban tanulmányozni, és jelenleg az idevágó irodalom már oly nagy, hogy azt bajos áttekinteni; azért fejtegetéseinkben csak azon művekre leszünk tekintettel, a melyek gyakorlati czélt követnek, t. i. egyenesen a törvényalkotás előkészítésére czéloznak. Ezen művek között első sorban említendők a német socialpolitikai egylet kiadványai. Az 1873-ban alakult socialpolitikai egylet megalakulása után közvetlenül inkább a munkások érdekeivel foglalkozott, s csak 1875. óta vett oly tárgyakat is behatóbb vita alá, a melyek minket is közelebbről érdekelnek, nevezetesen a tanonczügyet, a munkaszerződések, gyári törvényhozás, egyeztető és békéltető bizottságok és az ipari bíróságok ügyét. Ez az egylet kezdeményezte az 1874-iki és 1875-ki nagy enquête-eket, melyek a segédek, tanonczok és gyári munkások ügyében tartattak; ezen egylet-tanácskozásai adták meg Németország legújabb ipari törvényhozásának irányát. A socialpolitikai egylet az ipartörvény reformjának elvi kérdéseivel 1877-ben foglalkozott; az ezen évi közgyűlésen Schmoller Gusztáv gyönyörű beszédben fejtette ki álláspontját és pontozatokban foglalta azon követeléseit, a melyeket a reformmal szemben támasztania kell. Ezen tervezet főbb pontjai, melyek az egészre világot vetnek a következők:

1. Az ipartörvény szükséges reformja nem állhat sem a czéh-jog felélesztéséből, sem az ipar vagy az iparos szövetkezetek általános állami szervezéséből; hanem meg kell kísértenie az ipari élet azon pontjait, a melyek jelentékeny visszaéléseket és hézagokat mutatnak, és pusztán az erkölcsi és a magánegyleti élet által nem orvosolhatók vagy ki nem tölthetők, a modern technika és korunk politikai és erkölcsi eszméinek megfelelő, egységes ipari jogrenddel szabályozni. 2. E célból szükséges: a) törvényt alkotni, mely az iparos szövetkezeteket és a társulási ügyet egységesen szabályozza; b) törvényt alkotni a helyi iparos választott bíróságokról, a melyek a községi hatóságokkal kapcsolatba hozandók és egyuttal helyi iparos közigazgatási hatóságul alkalmazandók. 3. A gyermekek és nők munkájára, valamint a tanonczügyre vonatkozó szabályokat részint specialisálni és szigorítani kell, részint pedig csak a végrehajtásról

kell gondoskodni állami gyárfelügyelők által és az önkormányzati közegeknek a felügyeletbe való bevonásával. 4. Szükséges egy tanoncztvényt alkotni, valamint a gyárakban és műhelyekben dolgozó 18 éven alóli egyénekre nézve a munkakönyveket kötelezőleg behozni. 5. Az államnak és az önkormányzati testületeknek sokkal többet kell tenniök az ipari tanügy, különösen pedig a tanműhelyek és a szakiskolák érdekében. 6. Felnőtt férfimunkásokra nézve sem a normalis munkanapot, sem pedig a munkakönyveket nem kell behozni; a munkaszerződés büntetőjogi üldözése is mellőzendő, e czélt elérhetni sommás per útján, a szerződésszegő bére lefoglalhatóságának és a csábító szavatosságának kimondásával. 7. A gyári rendtartások a nagyobb telepekre nézve kötelezővé teendők, ezek tartalmát törvényesen kell szabályozni. 8. A vándorraktárakat a solid forgalom érdekében, az eddiginél szigorubban kell korlátozni.

Az iparos tanonczügy rendezésére nézve a socialpolitikai egyet 1875-ki közgyűlése a következő elveket fogadta el: Az iparos tanonczok kiképzettése érdekében szükséges: 1. külön hatósági közegeket alkotni a kormány, a munkaadók és munkások képviselőiből, a melyek szabályozzák a tanonczügyet és felügyelnek arra, döntenek a tanonczviszonyra vonatkozó peres kérdésekben. 2. A tanonczszerződések jogérvényre emelkedése előtt legalább egy hónapi próbaidőt kell behozni, a mely alatt mindkét fél visszaléphet a szerződéstől. 3. A tanszerződéseket írásba kell foglalni, és hatóságilag lajstromozni, továbbá kötelező szabályokat alkotni azon ügyekre nézve, a melyekről a szerződések nem intézkednek. 4. A tanonczviszony jogtalan megszegése büntetendő, büntetéssel sújtandók a tettes, a felbujtó, a részes és a pártoló, valamint az is, a ki megszökött tanonczot felfogad. 5. A tanonczokat alkalmas iskolákban rendesen kell oktatni. 6. Tizenhét éven alóli munkásokat a műhelyi vagy gyári rendes munkára nem szabad felfogadni, ha azok nincsenek ellátva munkakönyvvel. 7. A tanonczbizonyítvány a tanviszony befejezése után, a mester által kiszolgáltatandó; ebben azt kell igazolni, hogy a tanoncz képes mint legény dolgozni.

A német kormány ugyanezen ügyekre vonatkozólag legelőbb készítette el a törvény megváltoztatására czélzó novellát, a mely, mint az 1878. év július 17-én kelt birodalmi törvény lépett életbe. Ezen törvény, mely az 1869. ipartörvény VII. czimének helyére lépett, főbb új intézkedései a következők:

106. §. (az előbbi 116. §. helyébe). A polgári jogaitól birói ítélet által megfosztott iparosoknak ezen büntetés tartama alatt, nem szabad tizennyolcz éven alóli munkásokat foglalkoztatniok.

107—112. §. a munkakönyvekről intézkedik. Huszonegy éven alóli egyének csak akkor alkalmazhatók munkások gyanánt, ha munkakönyvvel vannak ellátva. A munkakönyvet a munkaadó őrizet alá veszi, hatósági kívánatra felmutatja és a munkaviszony jogszerű fölbontása után a munkásnak visszaszolgáltatja. A népiskola látogatására kötelezett gyermekekre ezen szabály nem vonatkozik. A munkakönyvet azon hely rendőri hatósága szolgáltatja ki a munkásnak díj- és bélyegmentesen, a hol az legutóbb állandóan tartózkodott. A munkakönyv kiszolgáltatásánál, mely az atya vagy gyám indítványára vagy beleegyezésére történik, igazolandó, hogy a munkás már nem iskolaköteles. A teljesen kitöltött vagy használhatlanná vált munkakönyv helyett új szolgáltatandó ki. A munkakönyvnek tartalmaznia kell a munkás nevét, születése helyét és napját, valamint sajátkezű aláírását. A munkakönyv a hatóság aláírásával és pecsétje alatt állittatik ki; a kiadott munkakönyvekről jegyzék vezetendő. A munkakönyvnek alakját és berendezését a birodalmi kanczellár állapítja meg. A munkaviszony megkezdésekor a munkaadó bejegyzzi a munkakönyv erre megállapított helyén a belépés idejét és a foglalkozás módját; a munkaviszony megszűnésekor a kilépés idejét és ha a foglalkozás időközben változott volna, a munkás legutóbbi foglalkozását. A bejegyzések nem tartalmazhatnak semmi olyat, a mi a munkás előnyére vagy hátrányára válhatik. A munkás viseletére vagy szolgáltatásaira vonatkozó, valamint a törvény által elő nem irt megjegyzések tilosak. Ha a munkakönyv a munkaadónál használhatlanná válik, elvesz vagy megsemmisül, vagy pedig tilos megjegyzéssel láttatik el, vagy a kiszolgáltatása jogszerű ok nélkül megtagadtatik, akkor a munkás a munkaadó költségére új munkakönyv kiszolgáltatását kérheti. Azon munkaadó, a ki a munkakönyvet kötelessége ellenére nem szolgáltatja ki idejében, vagy nem teszi meg az előirt bejegyzéseket, vagy tilos bejegyzéseket tesz, a munkás iránt kárpótlásra köteles. A kárpótlási igény elenyészik, ha keletkezésétől számítva négy hét alatt nem érvényesittetik.

A 115—119. §§. az eddig a 134—139. §§-ba foglalt, s a mun-

kabérnek készpénzben való kifizetésére vonatkozó szabályokat szigorítják.

A 120. §. (az eddigi 106—107. §§. helyett) elrendeli, hogy a 18 éven alóli munkásokat foglalkoztató iparos vállalkozók kötelesek kiválólag ügyelni munkásaik egészségére és erkölcsiségére, és mindazon intézkedéseket megtenni, a melyek az egészség és élet biztosítására szükségesek. Ezen intézkedéseket a birodalmi tanács által kibocsátott rendelet szabályozhatja, ha ilyen ki nem adatik, az illető országos hatóságok rendelkezhetnek el a szükséges intézkedéseket.

125. §. Azon munkaadó, a ki egy segédet vagy legényt arra bír, hogy munkaviszonya jogszerű megszűnése előtt hagyja abba a munkát, az előbbi munkaadónak az ebből keletkezett kárért mint adós, együttesen szavatol. Hasonló módon szavatol azon munkaadó, a ki oly legényt vagy segédet fogad fel, vagy tart meg, a kiről tudja, hogy még más munkaadónak köteles dolgozni.

128. §. A tanviszony, a megkezdése után következő négy hét alatt, ha hosszabb idő nem kötött ki, egyoldalú visszalépés által felbontható. Azon megegyezés, mely szerint ezen próbaidő három hónapnál tovább tartana, semmis.

130. §. Ha a tanonc ezen törvény által meg nem állapított esetben a tanító beleegyezése nélkül hagyja abba a tanviszonyt, akkor az utóbbi csak úgy érvényesítheti a tanonc visszavezetésére irányuló igényét, ha a tanszerződés írásosan kötött meg. A rendőri hatóság ezen esetben a tanító indítványára meghagyhatja a tanulóknak, hogy mindaddig maradjon a tanítónál, míg a tanviszony bíróságilag megszűntnek nem nyilvánítatik. Az indítvány csak akkor fogantatosítható, ha a tanonc kilépése után egy hét alatt tétetik. Vonakodás esetén a rendőri hatóság kényszer útján is visszavezetheti a tanoncot, vagy ötven márkáig terjedő pénzbírság és öt napig tartó fogságbüntetés terhe alatt meghagyhatja a visszatérést.

131. §. (az előbbi 122. §. helyére). Ha a tanonc atyja vagy gyámja, vagy nagykorúsága esetén a tanonc maga, oly írásbeli nyilatkozatot ad a tanítónak, hogy a tanonc más mesterségre vagy foglalkozásra megy át, akkor a tanviszony, ha a tanonc hamarabb el nem bocsátatik, négy hét múlva megszűntnek tekintetik. A felbontás okát a tanítónak a munkakönyvbe be kell jegyeznie. A felbontást követő kilencz hónap alatt a tanoncot ugyanazon szak-

beli munkaadó az előbbi tanító beleegyezése nélkül, nem foglalkoztathatja.

132. §. Ha a tanviszony a megállapított idő előtt szűnik meg, akkor a tanító vagy tanonc kárpótlásra irányuló igényét csak akkor érvényesítheti, ha a tanszerződés írásban köttetett.

133. §. Ha a tanviszonyt a tanító bontja föl, mert a tanonc jogtalanul elhagyta a munkát, akkor a tanító által igényelt kárpótlás, ha a tanszerződésben más nem köttetett ki, oly összegben állapítandó meg, a mely a tanviszonynak a szerződésszegést követő minden napjára, legfőlebb azonban hat hónapra, a tanító mesteriségében a segédeknek vagy legényeknek helyben szokásos bérének felére rughat. A kárpótlás fizetésére mint adósok együttesen kötelezvék a tanonc atyja és azon munkaadó, a ki a tanoncot a munka abbahagyására birta vagy pedig munkába fogadta, daczára annak hogy tudta, hogy a tanonc még tanviszonyra folytatására van kötelezve. Ha a kárpótlásra jogosított csak a tanviszony felbontása után nyer tudomást azon munkaadóról, a ki a tanoncot elcsábította vagy munkába fogadta, akkor ez ellen a kárpótlási igény csak akkor szűnik meg, ha a tudomásnyerés után négy hét alatt nem érvényesíttetik.

135. §. (az előbbi 128. §. helyére). Tizenkét éven alóli gyermekek gyárakban nem foglalkoztathatók. Gyermekegys nők a szülés után három hétig nem foglalkoztathatók.

A 136—139. §§. megszigorítják a tizenhat éven alóli gyermekeknek gyárakban való foglalkoztatására nézve fennálló szabályokat.

139. a) §. A szövetségi tanács határozata által gyermek munkásoknak vagy munkásnőknek bizonyos gyári üzemekben való foglalkoztatása, a melyek különös veszéllyel járnak az egészségre vagy az erkölcsiségre, egészen megtiltható, vagy külön föltételekhez köthető. Különösen megtiltható bizonyos gyáriüzemekben a munkásnőknek éjjeli munkája. A szövetségi tanács határozatai a birodalmi gyűlés legközelebbi ülésszakán ez elé terjesztendők s visszavonandók, ha a birodalmi gyűlés ezt követeli.

139. b) § A 135—139. a) §§-ban foglalt határozatok kivételének ellenőrzése, kizárólag vagy a rendes rendőri hatóságok mellett működő, az országos kormányok által kinevezendő hivatalnokokra bizandó. Ezen hivatalnokok működésükben a helyi rendőri

hatóságok minden jogaival birnak, különösen joguk van, a gyárakat bármikor megvizsgálni. Ezen hivatalnokok az észlelt törvényellenességek följelentésére kötelezvék, de tartoznak a felügyelőtükre bizott gyáraknak hivatalosan tudomásukra jutott üzleti viszonyait titokban tartani. Ezen hivatalnokok kötelesek hivatalos működésükről évi jelentést előterjeszteni. A jelentések vagy azok kivonatai, a szövetségi tanácsnak és a birodalmi gyűlésnek bemutatandók.

Összehasonlítva ezen intézkedéseket törvényünk idevágó szakzaival, mindenek előtt föltűnik, hogy az új német törvényben a tanpénzről szóló szabályok egészen kihagyattak. A kézműipar viszonyai úgy alakultak, az újabb időben Németországban, de nálunk is, hogy a tanításért tanpénzt általában nem fizetnek; a törvényhozás csak az élet követelményeihez alkalmazkodott, midőn ezen tényleg elavúlt szabályokat mellőzte. Részletesen és szigorúan szabályoztatnak a tanító-iparos érdekében a tanoncz részéről való szerződészegés esetei, a melyekben a kárpótlási igény érvényesíthetésére sokkal hatásosabb eszközök nyujtatnak, mint a törvényünk 53—55. §§-aiba foglaltak. A törvény nem rendeli ugyan el a tanonczszerződés írásbafoglalását, mint törvényünknek az életbe át nem ment 41. §-a, de az írásba nem foglalt szerződéseket oly kedvezményekkel ruházza föl, a melyek a szerződés ezen alakjának meghonosulását biztosítják. A törvény behozza a huszonegy éven alóli munkásokra és így a tanonczokra nézve is a munkakönyvet, illetőleg a fiatal gyári munkásokra a munkakártyát, a mely eredményes eszköznek bizonyult be a kívánatos rend és fegyelem helyreállítására. A törvény nem alkot az iparosok és munkásaik meg tanonczaik között, a munka vagy tanviszonyból keletkező jogos kérdések eldöntésére új szabályokat, megmaradtak a régiek, a melyek azonosak a törvényünk 98. §-ában előírottakkal, azonban az iparbizottságok szervezve vannak mindenütt, hol azokra szükség van, míg nálunk csak egy helyen, Miskolczon létezik ilyen. A kormány gondoskodott arról is, hogy a közigazgatási hatóságok végre is hajtsák az iparbizottságok ítéleteit, és a különböző községek egymásnak rendes jogsegélylyel tartoznak.

Az új német törvénynek a gyermekmunkásokra vonatkozó szabályok szigorúbbak, mint a mi törvényünké, mert a 12. éven alóli gyermekek foglalkoztatása föltétlenül meg van tiltva, a 12—14

évesek munkaideje 6 órára van szorítva, ezenkívül csak a rendőri hatóság által kiadott munkakártyával ellátott gyermekeket szabad alkalmazni és minden gyáros, ki gyermekeket akar foglalkoztatni, tartozik ezt, a foglalkoztatás módját, a munkaidő tartamát, a munkaszüneteket, előlegesen bejelenteni a községi rendőri hatóságnak. Az erre vonatkozó szabályok végrehajtása is kellőleg biztosítva van, holott törvényünk 70—71. §§-ának életbeléptetése egészen a gyárosra van bízva. A gyári telepek berendezésének ellenőrzésével és a gyári munkára vonatkozó szabályok végrehajtásának felügyeletével megbízott hivatalnokok, a gyárifelügyelők, Poroszországban ipartanácsosok, ki vannak nevezve és a legjobb sikerrel működnek. A kormány különös gondoskodásának tárgyát képezi ezen szabályok keresztülvitele és a szövetségi tanács is számos rendeletet bocsátott már ki a 139. a) §. értelmében.

Az 1869. német ipartörvény szerkesztésénél azon elv szolgált egyik kiinduló pontúl, hogy az ipar ügyének társulás útján való előmozdítása, az érdekelteknek a dolga s sz államnak ezen a téren nincs más tenni valója, mint hogy az iparos testületeket megfoszassa azon hatósági jogkörtől, a mely azokat az addigi iparszervezet alapján megillette. Az újabb időben, mint fentebb kifejtettük, változott e tekintetben a felfogás; ismét nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az iparosok társulatainak, a melyek saját tagjaikra nézve hatósági jogokat is nyernek, az ipar ügyének előmozdítása érdekében. A felfogás ezen változásának előidézésében nagy része volt az érdekelt kézműiparosok mozgalmának; 1872 óta majdnem évenként tartott gyűléseik folyton kérvényeztek a birodalmi gyűlésnél az ipartörvény idevágó szakaszainak megváltoztatásáért. A német kormány az újabb időben mindinkább hódolt ezen követelményeknek s Maybach porosz kereskedelmi minister 1879. január 4-én körrendeletben utasította a hatóságokat, hogy minden rendelkezésük alá eső módon mozdítsák elő az ipartársulatok keletkezését, mintául ajánlván az osnabrücker cipész-ipartársulat alapszabályát, melyet Miquel főpolgármester szerkesztett, a kinek igen jelentékeny része volt az 1869-ki ipartörvény létrehozásában. A birodalmi gyűlés is elfogadta végre 1879. május 5-én Seydevitz és társainak többször betérjesztett indítványát, hogy: „A birodalmi kanczellár felkérendő, hogy kezdeményezze az ipartörvény VI. czimének revízióját azon czélból, hogy az ipartársulatokat megillető jogositrá-

nyok tovább fejlesztessenek.“ Azon utasítás, a melyet ezen indítvány kapcsán adott a birodalmi gyűlés a kancellárnak, irányadó szempontokúl többek közt kijelölte, hogy a társulási kényszer ne hozassék be, a felsőbb közigazgatási hatóságnak joga legyen a községi hatóság meghallgatása után, az ipartársulatra bizni az illető iparág összes tanoncz és legény ügyét stb. A birodalmi kancellár ezen utasítás értelmében munkába vette a revisiót s a javaslat kidolgozásával Schulze Gyulát, előbb a hamburgi iparkamara titkárát, az ipartársulatok ügyének leglelkesebb előharczosát bizta meg. A beterjesztett törvényjavaslatot a birodalmi gyűlés elfogadta s az jelenleg, mint az 1881. július 18-ki birodalmi törvény az ipartörvény kiegészítő részét alkotja.

Az ipartörvény 97—104. §§-ainak helyébe lépő törvény nevezetesebb intézkedései a következők:

97. §. Az önálló iparosok a közös ipari érdekek előmozdítása céljából ipartársulatot (Innung) alkothatnak. Az új ipartársulatok feladata: 1. A közszellem ápolása és az osztálybecsület fentartása és erősítése a társulati tagok közt. 2. A mesterek és legények közötti jó viszony fentartása, a legények szállóinak gondozása és a munka-utmutatás a legényekre nézve. 3. A tanonczügy tüzetesebb szabályozása és a tanonczok műszaki-, ipari- és erkölcsi kiképzésről való gondoskodás. 4. Biráskodási jog a 120. a) §-ban (a munkaviszonyból folyó perekben) megjelölt módon a társulati tagok és tanonczaik között, a községi előljároság helyett.

A 98. §. azon feladatokról szól, a melyeket az ipartársulatoknak teljesíteniök lehet, mert az előbbi §-ban jelzettek okvetlenül teljesítendőök.

98. a) §. Az ipartársulat feladatát, igazgatását és tagjainak jogviszonyát, a mennyiben e fölött a törvény nem intézkedik, az alapszabály határozza meg. Ennek tartalmaznia kell: 1. Az ipartársulat nevét, székhelyét és kerületét. 2. Az ipartársulat feladatait s az ezen feladatok teljesítésére szolgáló intézkedéseket; különösen szabályozandók a tanonczügy következő viszonyai: a) A társulati tagok által a tanonczfölvételnél megtartandó föltételek és formák, valamint a tanítási idő tartama. b) A 120., 126. és 127. §§-ban foglalt határozatoknak a társulat részéről való megtartásának ellenőrizése. c) A mesterek azon kötelezettsége, hogy tanonczaikat az ismétlőiskolába vagy a szakiskolába járattják. d) a tanviszony meg-

szüntetése és a tanbizonyítvány kiadása. e) A 97. §. 4. pontjában említett ügyek elintézésére szolgáló hatóság alakítása és az eljárás megállapítása. 3. A tagok fölvételére, kilépésére és kizárására vonatkozó határozatokat. 4. A tagok jogaira és kötelességeire vonatkozó határozatokat, különösen a tagdíj és annak kivetési módozatait. 5. Az alapszabályok megsértése esetén a tagokra róható fegyelmi büntetéseket. 6—12. Az előljáróság választására, annak hatáskörére, a közgyűlés összehívására, a határozatok hitelesítésére, az alapszabályok megváltoztatására, a társulat föloszlására, a társulati vagyyon hovaforvitására, az évi számadásokra vonatkozó határozatokat. Az alapszabály nem tartalmazhat olyat, a mi a társulatoknak ezen törvényben megállapított feladatával össze nem függ vagy a törvényes szabályokkal ellenkezik.

100. §. Társulati tagokul csak oly személyek vehetők fel, a kik az illető ipartársulat kerületében azon iparágat, a melyre a társulat alakítva van, önállóan üzik vagy ugyanazon iparágbeli gyárban mint üzletvezetők vagy hasonló állásban vannak alkalmazva. Más személyek tiszteleti tagokul vehetők fel. Vizsga letételéhez csak akkor köthető a fölvétel, ha annak módja és terjedelme az alapszabályban meg van határozva; a vizsga célja csak az illető iparág közönséges munkáinak kivételére szolgáló képesítés kimutatása lehet. Ha a fölvétel bizonyos tanonc vagy legényidő betöltéséhez van kötve, akkor ezen követelmények alóli kivételnek csak az alapszabályokban meghatározott esetekben van helye. Olyan jelentkezőt, a ki már letette az ezen törvény követelményeinek megfelelő ugyanazon iparágbeli társulat előtt a fölvételi vizsgát, nem szabad még egyszer megvizsgálni. Olyan iparosok fölvétele, a kik megfelelnek a törvényes és az alapszabályokba foglalt követelményeknek, nem tagadható meg. A törvényes és alapszabályi feltételek teljesítése senkinek sem engedhető el. Az ipartársulatokba nem léphetnek be azok, kik polgári jogaiktól meg vannak fosztva, sem pedig azok, a kiknek vagyoni rendelkezési szabadsága birói ítélet által korlátozva van. A társulatból bármikor kiléphetni, ha az alapszabály előleges bejelentést nem követel, ennek határideje nem terjedhet tovább hat hónapnál. A kilépő tagok elvesztik minden jogukat a társulat vagyonára, és ha az alapszabályok mást nem határoznak, a társulat által fölállított mellékpénztárakra; kötelezvék azon díjak fizetésére, a melyek kilépésükkor már ki vannak vetve.

A társulat irányában vállalt különös kötelezettségeket a kilépés nem érinti. A társulati tagok jogait, kivéve a szavazati s tiszteleti jogokat, azoknak az üzletet tovább folytató özvegyei is gyakorolhatják mindaddig, míg a megfelelő kötelezettségeket teljesítik.

100. a) §. Az ipartársulati tagok által foglalkoztatott legények a társulati gyűlésekben és a társulat igazgatásában csak annyiban vesznek részt, a mennyiben erről az alapszabályokban gondoskodva van. Részt kell azonban venniök a legényvizsgában, valamint mindazon intézmények szervezésében és kezelésében, a melyekért járulékokat fizetnek, vagy a melyek érdekében szolgáltatokat teljesítenek, vagy a melyeknek célja az ő segélyezésük.

100. b) §. A társulati alapszabályok alapján kivetett járulékok a társulati előjáróság indítványára, a községi adók módjára kényszer útján hajtandók be. A fizetési kötelezettség kérdésében az előleges behajtás nem érinti az esetleges jogorvoslatot. A fegyelmi büntetések miatti panaszok fölött, a felügyelő hatóság végérvényesen határoz.

100. c) §. Az ipartársulatok által alakítandó választott bíróságokra a következő határozatok érvényesek: 1. A bíróságnak legalább egy elnökből és két ülnökből kell állnia. Az ülnökök felerészben a társulati tagok közül, felerészben azok legényei közül választandók. Az előbbieket a társulati gyűlés vagy a társulati tagok egy más képviselte, az utóbbiakat a társulat legényei vagy azoknak képviselte választja. Az elnököt a felügyelő hatóság nevezi ki, ennek nem kell a társulathoz tartoznia. 2. Az ülnökké való választást csak azon esetekben utasíthatni vissza, a melyekben a gyámság visszautasításának helye van. 3. A választott bíróság határozatai elleni jogorvoslatnak a 120. a) §. szerint van helye. Az ipartársulati tagok, valamint legényeik és tanonczaik között felmerülő peres kérdésekben hozott határozatok egyelőre végrehajthatók. A végrehajtást a rendőri hatóságok teljesítik a birói végrehajtásra fennálló szabályok szerint. A határozathozatalra jogosított ipartársulati hatóság indítványára a rendőri hatóságnak köteleznie kell a tanonczoikat, hogy személyesen jelenjenek meg az előbb említett hatóság előtt.

100. e) §. Azon ipartársulat kerületére nézve, a melyek működése a tanonczügy terén sikeres volt, a felsőbb közigazgatási hatóság a felügyelő hatóság meghallgatása után elrendelheti: 1) Hogy

a tanoncviszonyból eredő, a 120. a) §-ban megjelölt peres kérdések, az egyik fél kérelmére az illetékes ipartársulati hatóságok által döntendők el még akkor is, ha a munkaadó, daczára annak, hogy a társulatban képviselt iparágat folytat és a társulatba való fölvételre képesítve van, nem tartozik az ipartársulathoz; 2) hogy a társulat által a tanoncviszony rendezésére, valamint a tanoncok kiképzésére és megvizsgálására kibocsájtott szabályok akkor is kötelezők, ha az iparos-tanító az 1. pontban megjelölt munkaadók közé tartozik. Ha ezek szerint ipartársulathoz nem tartozó iparosok tanoncjai megvizsgálandók, a vizsga oly bizottság előtt történik, a melynek tagjait fele részben az ipartársulat, fele részben a felügyelő hatóság nevezi ki.

104. a) §. Nem ugyanazon felügyelő hatóság alatt álló ipartársulatok, feladataik közös teljesítése, valamint a képviselt ipartársulatok közös ipari érdekeinek ápolása céljából, ipartársulati szövetkezetet alkothatnak. Az ipartársulat belépéséhez a társulati gyűlés beleegyezése szükséges.

104. b) 104. c) §§. Az ipartársulati szövetkezet alapszabályainak tartalmáról, az alapszabályok megerősítéséről, a szövetkezeti előjáróság kötelelességeiről, az ipartársulati szövetkezet előjáróságának és képviselőjének gyűléseiről, jogairól, a szövetkezet feloszlásáról intézkedik.

Büntető határozatok : Százötven márkáig terjedő pénzbírsággal, nem fizetés esetén négy hétig terjedő fogsággal büntetik az, ki a 131. §. harmadik pontjával ellentétben, tanonczot foglalkoztat, vagy a ki 100. e) §. 2. bekezdés alapján hozott határozat ellen vét. Harmincz márkáig terjedő pénzbírsággal, nem fizetés esetén nyolcz napig terjedő fogsággal büntetik az, ki a nélkül, hogy valamely ipartársulat tagja lenne, magát ipartársulati-mesternek (Innungsmeister) jelöli meg.

Végrehajtási határozatok : Az ezen törvény életheléptekor fennálló ipartársulatok, a melyek 1885 végeig nem alkalmazzák alapszabályaikat ezen törvény határozataihoz, a központi hatóság által felszólíthatók, hogy ezt bizonyos idő alatt teljesítsék. Ha a társulat nem felel meg ezen felszólításnak, a központi hatóságnak joga van azt föloszlítani.

E törvény, melylyel jelentőségénél fogva behatóbban kell foglalkoznunk, sajátságos viszonyoknak köszöni lételét. A kormány

maga ezen viszonyokat következőleg jellemzi : „Minél inkább behatolt a mozgalom a kisiparosok körébe, éle annál inkább az ipartörvény alapját képező elvek ellen fordúlt, és lassan-lassan oly követelményeket támasztott az ipartársulatoknak adandó jogok és előjogok tekintetében, a melyeket a mozgalom megindító nem helyeselnek. Azon reményről, hogy az ipartársulatokat a törvény jelenlegi rendelkezései alapján fel lehessen éleszteni, már az érdeklettek körében uralkodó hangulat miatt is le kell mondanunk. Az erre vonatkozó tárgyalásoknál az ezzel foglalkozó hatóságoknak nagyobb része azon meggyőződést nyerte, hogy az elérni óhajtott cél érdekében az ipartörvény határozatait meg kell változtatni, mert azok egyrészt nagyon megfosztották az ipartársulatokat nyilvánjogi jellegűktől, és elvonták azoktól a feladataik teljesítéséhez szükséges eszközöket, másrészt nagyon korlátozták belviszonyaik rendezése tekintetében. Sikeres eredménye lesz-e a törvény megváltoztatásának, mely segít a jelzett hiányokon, az lényegileg attól fog függni, hogy fogadja a kézműiparos osztály a neki nyújtott eszközt, a melylyel erőteljes szervezethez juthat. Ha e tekintetben kételyek állanak is fenn, a törvényhozás ezen magában véve jogosult mozgalommal szemben nem habozhat a rendelkezésére álló eszközöket nyújtani és e végből a kézműiparosok követeléseit amnyiban teljesíteni, a mennyiben az a fennálló ipartörvény alapelveivel és a közérdek oltalmával összeegyeztethető.“

A törvényhozás tehát kényszerhelyzet előtt állott : az iparosok követeléseit, a melyek között a legjelentékenyebb a kényszertársulat volt, nem akarta megadni, de mégis jóakaratot kívánt mutatni az iparosoknak alapjában véve jogosult, de céljaiban messze menő mozgalma iránt s így megalkotta a 100. e) §-ban foglalt közvetett kényszert. A törvény egyéb intézkedései ellen alig lehetne indokolt kifogást emelni, a 100. e) §. intézkedései azonban komoly aggodalmakra adhatnak okot — ha megvalósíttatnak. Ezen szakasz első pontja sérti azon mindenkit megillető jogot, hogy illetékes és pártatlan bíró által ítéltessek meg, mert a szóban forgó esetben kijelölt választott bíróságot senki sem tekintheti pártatlannak. Hiszen éppen azért jelöltetik ki a bíróság hozzá nem tartozó felek ügyeiben illetékesnek, hogy az ez által keltett aggodalom, a társulat kötelékébe való belépésre indítsa azokat, a kik ezen belépést célszerűnek nem látják. A szakasz második pontja tág tért nyit az

ipartársulatok rosszakaratának a belépni nem akaró iparos irányában, a ki ennek kikerülése végett, föltéve, hogy ezen intézkedés megvalósíttatik, azon alternatíva elé van állítva : vagy be kell lépnie az ipartársulaba, vagy le kell mondania a tanoneztartásról, mert önérzetes iparos nem tűrheti azon szüntelen bosszantást és rosszakaratot, a melyre ezen szakasz alkalmat ad. Ezen intézkedések némi correctivuma található a német közigazgatási hatóságok ismeretes lelkiismeretességében; az államnak azonban nem lehet feladata, oly helyzeteket teremteni az ipari életben, a melyek a közigazgatási hatóságok minduntalan beavatkozását igénylik.

A törvény vissza akarja adni a kézműiparnak állítólag elvesztett erkölcsi alapjait, s e czélból tág hatósági jogkörrel ruházza föl az ipartársulatot tagjai irányában. Ez ellen elvi kifogás alig emelhető, mert mindenki tudja a belépéskor, minő jogokat nyer és minő kötelezettségeket kell vállalnia. Az ipartársulati tagok által foglalkoztatott legények jogai és terhei nincsenek ugyan egyenlően megosztva, de befolyásuk a társulat egyik legfőbb tevékenységi körére, a bíráskodásra elegendően biztosítva van. Az élet fogja megmutatni, hogy szükséges és czélszerű volt-e, a hatósági és ipartársulati közegek között azon concurrentiát megteremteni, a melyhez e törvény végrehajtása vezetni fog. Mi nem reméljük, mert ezen intézkedések nem valósíthatják meg azon reményeket, a melyeket az iparosok a testületi szervezéshez kötnek. Mutatja ezt az eddigi eredmény is, mert noha a német kormányon nem mlnt a törvény életbeléptetése, tudomásunk szerint mindössze egy társulat alakult az új törvény alapján. E szerint nem állott be az az előföltétel, a melytől a törvényhozás a törvény sikerességét függővé tette; a kézműiparosok nem ragadták meg a nyújtott eszközöket, hanem folyton messzebb menő követeléseik : a kényszertársulás és a qualificatio megvalósítására törekednek. Ezen követelésekre nézve a kormány következőleg nyilatkozott : „A kézműiparosok részéről sokszor követeltetett, hogy a kézműiparos-osztálynak egyrészt a kényszeren alapuló testületek fölállításával, másrészt azoknak az önálló iparüzésből való kizárásával, vagy a legényekkel való dolgozási jogtól való megfosztásával, a kik nem tagjai valamely ipartársulatnak, vagy nincsenek megvizsgálva, vagy az árúraktárak és a nagyipar korlátozásával, privilegizált állás biztosíttassék; ezt azonban a birodalmi gyűlés tanácskozásaiban egy oldalról sem

ajánlották, és nem is vehetni tekintetbe, mivel a fennálló ipartörvényhozás alapelveivel és az összesség gazdasági érdekeivel ellenkezik.“ Németország törvényhozása ezen törvény megalkotása óta — a házaló-iparról szóló törvény kivételével — nem tárgyalt jelentősebb ipari kérdést, minden felől az új törvény hatását figyelik meg s míg erre nézve gyűjtetnek kielégítő tapasztalatok, addig függőben marad minden nagyobb fontosságú intézkedés. Jelenleg a munkakönyvek általános behozatala és a kereskedelmi és iparkamarák reformja foglalkoztatja a közvéleményt.

Az osztrák iparrendtartás revisiójának története a törvény életbelépésével majdnem egyidőben kezdődik, annak egyes részleteire terünk szűk volta miatt nem terjeszkedhetünk ki. A jelenleg törvényhozási tárgyalás alatt lévő javaslatot 1880. december 16-án terjesztette be a kormány a birodalmi tanács képviselőházához, mely azt két nappal később külön bizottsághoz utasította. A kormányjavaslat kiterjedt az egész iparrendtartás revisiójára, a bizottság azonban időnyerés ezéjából mellőzte annak több czimét és fejezetét s csakis az általános határozatokra, az önálló ipar feltételeire, az engedélyezési eljárásra, az iparjogok terjedelmére és gyakorlására, meg az ipartestületekre vonatkozó szakaszokat tárgyalta. Az iparügyi bizottság a kormány hozzájárulásával egyenesen gyökereseknek nevezhető változtatásokat tett az előterjesztett törvényjavaslaton, a mely valószínűleg a bizottság által megállapított alakban fogtörvénynyé válni. A javaslat fontosabb szakaszai a következők:

1. §. Az iparágak beosztása. Az iparágak: a) vagy szabadok, b) vagy engedélyezetttek, c) vagy kézműszerűek. Azon iparágak, a melyeknek üzését köztekintetek miatt külön engedélyhez kell kötni, engedélyezettteknek tekintendők. Kézműszerű iparágaknak olyanok tekintetnek, a melyek olyan ügyességet követelnek, a melyet az iparágban való tanulás és hosszabb alkalmazás által szerezhetni meg és a melyekre nézve ezen kiképzés rendszerint elegendő. A kézműszerű iparágakba való sorolás alól kivételnek a szorosabb értelemben vett kereskedelmi iparok és a gyárszerűleg folytatott vállalatok. Mindazon iparágak szabadok, a melyek nem nyilvánítatnak engedélyezettteknek vagy kézműszerűeknek. A kereskedelmi minister a belügyministerrel egyetértőleg felbatalmaztatik, hogy rendeletileg állapítsa meg a kézműszerűeknek tekintendő iparágakat.

24. §. Kézműszerű iparágak megkezdéséhez, a szabad ipar

megkezdésére megállapított föltételeken kívül, a képesítés bizonyítása is szükséges, a mely a tanonczbizonyítvánnyal és ugyanazon iparágban való több évi legénykedésről szóló munkabizonyítvánnyal bizonyítható. A tanoncz- és munkabizonyítvány a testület előjárója és azon község előjárója által hitelesítendő, a melyhez az a tanító-iparos, illetőleg a munkaadó tartozik, olyan községekben, a melyekben az illető iparágra ninesen testület, a hitelesítést a községi előjáró eszközli. A felvételhez szükséges legényévek számát rendeleti uton állapítja meg a kereskedelmi minister egyetértőleg a belügyministerrel, a kereskedelmi és iparkamara és az illető testület meghallgatása után. Ezen bizonyítványok helyét olyan ipari iskolák (szakiskola, tanműhely és művezető-iskola, magasabb ipariskola mellett) sikeres látogatásáról szóló bizonyítvány pótolja, a melyekben az illető iparág gyakorlatilag és szakszerűen tanítatik. Hogy egyes különös tekintetre méltó esetekben lehetővé tétessék az egyik iparágból egy másik rokon iparágba átmenni, vagy rokon iparágakat egyidejűleg üzni, a tartományi politikai hatóság felhatalmaztatik, az illető iparágbeli testület, esetleg a kereskedelmi és iparkamara meghallgatása után az ezen §. első pontjában meghatározott képesítés kimutatásának elengedésére. Hasonlóképen felhatalmaztatik a tartományi politikai hatóság, hogy kivételes esetekben elengedhesse a tanonczbizonyítvány felmutatását. Rendesen nők által üzött kézműszerű iparág megkezdésére jelentkező nők a szükséges képesítést más módon is igazolhatják. Ezenképesítés igazolása az iparhatóság szabad belátására bízatik.

49. §. Az élet legszorgosabb szükségleteinek kielégítésére szolgáló cikkek kicsinyben való eladásánál, valamint a kéménysöprők-, csatornatisztítókra, személyszállítókra, közszolgákra maximális tarifák állapíthatók meg. Ezen tarifák a tartományi politikai hatóság által állapíttatnak meg a községi képviselői indítványára, az illető testület és kereskedelmi és iparkamara meghallgatása után és a létező viszonyok tekintetbe vételével. Ezen tarifák csak az illető községre nézve érvényesek és visszavonhatók.

106. §. első bekezdésül marad jelentéktelen változtatással a jelenlegi törvény 106. §-nak első bekezdése. 2-ik bekezdés : Az önálló iparosok tagjai, a testületben egyesült önálló iparosok segéd munkásai, hozzátartozói a testületnek.

108. §. A gyárszerűen üzött iparvállalatok tulajdonosai nem kötelesek a testületbe belépni.

114. §. A testület célja a közszellem ápolása, tagjai és hozzátartozói között az osztálybecsület föntartása és emelése, valamint tagjai és hozzátartozói közös ipari érdekeinek ápolása, előlegpénztárak, nyersanyagraktárak, árucárnokok felállításával, a közös gépüzem és más gyártási módok stb. behozatalával. Különösen tartozik gondoskodni : a) az önálló iparosok és segédek közötti rendezett viszonyok fentartásáról, a testületi szállók felállításáról és munkautmutatás berendezéséről; b) a tanonczügy rendezéséről, a tanonczok szakszerű és erkölcsi kiképzésére vonatkozó hatósági megerősítés alá terjesztendő szabályzatok kibocsátásával; a tanonczidőre, a tanonczvizsgára s ezen szabályzatok ellenőrzésére, valamint a tanonczbizonyítványok hitelesítésére vonatkozó szabályzatokról; általában a tanoncztartásra vonatkozó szabályzatokról, a tanonczok számának megállapításáról a legények számához képest.

120. §. A segédeknek (legényeknek) segédek (legények) gyűlésévé kell alakulniok s mint ilyenek elnököt és hat választmányi tagot kell választaniok kartársaik közül, a kiknek működése három évre terjed. A segédek gyűlésének működését, valamint jogait és kötelességeit az alapszabály határozza meg, mely hatósági megerősítés alá szorul. A segédek gyűlése elnökének választása az iparhatóság megerősítésétől függ.

120. a) §. A segédek gyűlésének hatásköre alá tartozik : a) a testülethez tartozó segédek (legények) érdekeinek oltalmazása és tárgyalása, a mennyiben ennek ápolása nem ütközik a testület céljaiba; b) a választott bírósági választmány tagjainak választása; az előljáráóság, a felügyelőbizottság és esetleg a betegpénztári közgyűlésre a legények sorából küldendő képviselők választása; c) a segédek sorából a testületi gyűlésre küldendő képviselők (2—6-ig) választása, a kiket ott óhajtásaik és panaszaik előadása céljából tanácskozási jog illet meg; ezen kívül a segédválasztmány elnökének és tagjainak választása.

121. §. A testületek kötelezvék a segédeknek betegség esetén való segélyezésére külön intézeteket (betegpénztárakat) alapítani és föntartani vagy valamely fennálló és ezen törvény szabályainak megfelelő betegpénztárhoz csatlakozni. A betegpénztárhoz az önálló iparosok és a testülethez tartozó iparosoknál alkalmazott összes segéd munkások tartoznak hozzájárulni. Azon összeg, melyet az önálló iparosnak minden egyes segéd után sajátjából kell

fizetnie, nem lehet az egyes segédek járuléka felénél nagyobb. A segédek járuléka nem lehet több három százaléknál minden bérforint után.

Ezek az osztrák ipartörvényjavaslat legfőbb intézkedései, a melyek közül nem egy egyszerűen az újabb német törvényekből van lemásolva. A nélkül, hogy ezen a helyen a törvény egyes intézkedéseinek méltatásába akarnánk bocsátkozni, a mire alantabb lesz alkalmunk, lehetetlen meg nem jegyezni, hogy az új törvény majdnem minden egyes intézkedése a rendőri iparszabályozás jellegét viseli magán, s e tekintetben nagyon emlékeztet az 1811., de még inkább az 1849. porosz ipartörvényekre. Az osztrák iparrendtartás eddig is rendkívül bureaukritikus jellegű volt, a jelenlegi még sokkal nagyobb mértékben az lesz — az ipari élet javára-e, azt bajos lenne állítani. Az iparágak hármass felosztása szerencsétlennek mondható, annál is inkább, mert a felosztásnak nincs semmi szilárd alapja; az, különösen a kézműszerű iparágakat illetőleg a, kormány tetszésére van bízva. A javaslat a testületek alakjában visszaállítja a czéheket azok hármass társadalmi tagozatával, a nélkül, hogy megadná a testületeknek a jogok azon teljességét, a mely a czéheket életképessé tette.

Az újabb német és osztrák törvények közös vonása az, mint fentebb is kiemeltük, hogy főleg a kézműipar sorsán akarnak segíteni; az út azonban, a melyet e célból választottak, eltérő és ez eltérés legjobban mutatja a felfogás különbözőségét. Németország megalkotta először az 1878. július 17-ki törvényt, mely egyetemes szabályokat hozott be azon a téren, a melyen a bajok legélénkebben voltak érezhetők; elegendő biztosítékokkal vette körül a tanoncz- és munkásügyet, a melynek rendezése kielégitheti a munkaadók érdekeit is, de megfelel a köztekinteteknek is. Ausztriában mellőzték az erre vonatkozó szakaszok tárgyalását, de megteremtették a kézműszerű iparág fogalmát, illetőleg annak kategóriáját, mert a fogalmat meghatározni nem tudták s tágkörű hatáskörrel ruházták fel az iparos testületeket, ezek elé utalván a tanonczügy rendezését is, holott Németország a megfordított s helyesebb sorrendben járt el. Az újabb törvények, a magyar sem, nem ismerik a „mester“ fogalmát, ennek helyébe „az önálló iparos“, a „vállalkozó“, a „munkaadó“ fogalma lépett s a jogalkotás irányára nézve jellemző az is, hogy míg az 1878. július 17-ki törvényben a mester szó elő

sem fordul, mert az jogilag meghatározhatlan, addig az 1881. július 18. törvény már mestereket említ.

Ismervén az újabb törvényhozás irányát, azon elveket, a melyek közép Európában foglalkoztatják az iparos közvéleményt, átérhetünk azon ügyek taglalatára, a melyek nálunk az ipartörvény revisiójának kérdését alkotják *).

VI. A revisionalis törekvések.

A magyar ipartörvény revisiójára czélzó mozgalom a törvénynyel egy időben keletkezett. A törvényhozás által letárgyalt javaslat szentesítése előtt két nappal, 1872. februárius 25. és 26-án a hazai iparosság egy része országos iparos gyűlésre gyűlt össze az ország fővárosában, hogy az utolsó órában felemeljék szavukat a törvény tulságos szabadsága ellen és a kötelező testületi szervezet föntartása érdekében. Kivánságaikat sem a kormány, sem az országgyűlés nem vette figyelembe. Ez volt az azóta folyton tartó mozgalom kiinduló pontja, a mely ma annyiban elérte czélját, hogy az ipartörvény revisiójának nagy kérdése napirendre tűzetett.

Ezen tizéves mozgalom történetének minden egyes részletére nem terjeszkedhetünk ki, czélunkhoz képest elég, ha annak főmozzanatait jellemezzük. Az I. országos iparos gyűlés után a kecskeméti ipartársulat köriratilag szólitotta föl az ország összes iparosait, hogy a kereskedelmi és iparkamarákba ne válasszák meg képviselőiket. Ennek a kezdeményezésnek nagyobb eredménye nem

*) L. az egész fejezetre : Verhandlungen der dritten Generalversammlung des Vereins für Socialpolitik. am 10., 11. u. 12. oktober 1875. Herausgegeben von Ständigen Ausschuss. Leipzig, Duncker u. Humblot. 1875.; Verhandlungen etc. des Vereins für Socialpolitik am 8., 9. u. 10. oktober 1877. Leipzig, 1878. — L. Jakobi : Reichsgewerbeordnung, Berlin, Fr. Kortkampf. — L. Jacobi : Die Innungen nach dem Reichsgesetz vom 18. Juli 1881., Berlin, Fr. Kortkampf. — Entwurf eines Gesetzes betreffend Abänderung der Gewerbeordnung, nebst Begründung; Berlin, Fr. Kortkampf. — Entwurf einer Gewerbeordnung sammt motive. Regierungsvorlage. Wien, 1880. k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. — Bericht des Gewerbeausschusses. 580 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses. IX. Session.

lett s a mozgalom szünetelt 1876-ig, midőn a szegedi kiállítás alkalmából tartott iparos értekezlet az ipartörvény revisiójának szükségét nyomatékosabban hangoztatta. Ezen értekezlet a kötelező ipartársulatok behozatalát, az iparosokra nézve az elméleti és gyakorlati képzettség igazolásának kimondását, az ipartársulatok szövetségének szervezését, az iparbizottságok föllállítását, a segédekre nézve a munkakönyvek behozatalát stb. követelte. Majd nem ugyanezen időben az országos magyar iparegyesület is foglalkozni kezdett az ipartörvény revisiójával s beható tanácskozás után 1876. január 10-én törvényjavaslat alakjában memorandumot nyújtott be a képviselőházhoz, a melyben megjelölte az ipartörvény módosítandó szakaszait, u. m. a törvény III. fejezetének 39, 41, 42, 47. és 58. §§-ait, továbbá az egész IV. fejezetet és a VI. 98. §-át. Az ezen szakaszok helyébe lépő fontosabb határozatok főbb vonásokban a következők : 1. Tanonczot tartani minden önálló iparosnak szabad, ha csak be nem bizonyittatik, hogy a tanoncz iránti törvényes kötelelességeinek teljesítésére képtelen. 2. A tanszerződés az ipartársulat közbenjárásával kötendő. A tanidő lefolyása után a tanítómester által tett nyilatkozat alapján az illető ipartársulat a tanoncz részére oklevelet állit ki s a szülő vagy gyám kivánságára a tanoncz szakbeli jártasságát is tanusitja. 3. A felszabadult munkás számára munkakönyv állittatik ki, a mely a munkába lépés, a munkából való kilépés, valamint a foglalkozás számára tartalmaz rovatokat. 4. Minden iparos társulatban állani, illetőleg mint tag valamely társulat költségeinek fedezéséhez járulni köteles. Az ipartársulatok feladata : a) Az iparos szaktanítást előmozdítani, a tanonczokat nyilvántartani, az iskoláztatás és szaktanítás fölött fölügyelni. b) Az iparosok és segédszemélyzetök közötti viszonyra vonatkozó törvényes határozatok érvényesítésében eljárni, az ezek közötti surlódásokat és peres kérdéseket békéltető bizottságok útján kiegyenliteni. Több ipartársulat iparszövetséggé egyesülhet. 5. Az ország helyi központjaiban mint másodfoku ipari közegek, iparkamarák létesítendőek, mint központi közeg pedig az országos ipartanács állítandó fel, fele részben az iparügyi miniszter, fele részben pedig a kamarák által választott tagokból. 6. A segédmuukások részére külön segélypénztárak szervezendők minden iparhatóság területén.

A mozgalom ezután újra lecsöndesült, mig végre az 1879-ki

székesfehérvári kiállítás alkalmából Budapesten tartott II. országos iparos-gyűlésen tetőpontját érte el. Az 1879. május 31-én és június 1-én tartott iparos-gyűlésen 579 ipartestület volt képviselve 817 küldöttel, a kik két napi vita után a következő határozatokban állapodtak meg :

I. Az 1872-ki ipartörvénynek gyökeres átvizsgálása és módosítása szükséges :

1. Azon irányban, hogy az iparral foglalkozók közös szakérdekeiknek előmozdítására oly kötelező ipartársulatokban szervezessenek, melyek az iparral foglalkozók összeségét felöleljék, és melyek keretéből magát egy iparüző se vonhassa ki ;

2. Azon irányban, hogy a szakmabeli kiképzést, valamint a készülő iparosok szellemi és erkölcsi nevelését a létesítendő ipartársulati szervezet útján hatályosan előmozdítani és ellenőrizni lehessen.

II. A létesítendő szervezet a gyakorlati élet kivánalmaihoz képest, három fokú közegekből álljon.

1. Az érdekazonosságban álló iparosok közvetlen közreműködésére támaszkodó helyi és illetőleg szakmai csoportokból (kötelező ipartársulatok).

2. Eme csoportok képviseltetése útján az ország nagyobb iparos központjain alakítandó másodfokú testületekből (iparkamarák).

3. Az egész iparszervezet működésének egyöntetű vezetését lehetségesítő központi közegeből (központi ipartanács).

III. A kötelező ipartársulatok oly testületi jogokkal és hatáskörrel látandók el, a minőt hatályos működhetésük megkíván. E hatáskörhöz tartozik különösen : a) tanonczok szegődtetésénél való közbejövétel, a tanonczok szakmabeli kiképzése és nevelése feletti felügyelet és a felszabadítandó tanonczok szakmai megvizsgálása ; b) a segéd munkások (iparos segédek) szakmabeli és szellemi továbbképzésének elősegítése, valamint a munkaadók és munkavevők közötti viszonyoknak rendszeres felügyelete (munkakönyveknek kötelező behozatala alapján) ; végül a munkaadók és segéd munkások közötti viszályoknak békés kiegyenlítése.

IV. Önálló kézműiparos csak az lehet, ki igazolni képes, hogy megkezdendő iparát tanulta.

Ezek a II. országos iparos-gyűlésnek az ipartörvény módosítására vonatkozó megállapodásai. Ezeken kívül foglalkozott még az iparos-gyűlés más ügyekkel is, a melyekre nézve a következő határozatokat hozta :

az iparos-oktatást továbbképző iskolák, ipari középtanodák, műipar-iskolák felállításával kell szervezni ;

a kézműipart a nagy iparral versenyre képesítő közkereseti szövetkezetek létesítendőik és terjesztendőik ;

az állami és hatósági szükségletek lehetőleg a hazai ipar által fedezendőik ;

a vásárügy törvény útján rendezendő ;

az önképző és önszegélyző iparos ifjusági egyesületek terjesztendőik ;

a házalás és a fegyenczipar a kézműipar érdekeinek szem előtt tartásával szabályozandó és azok versenye a kézműiparral szemben korlátozandó.

A II. országos iparos-gyűlés központi bizottsága 1879. évi október 6-án tartott üléséből kérvényt nyújtott be az országgyűlés képviselőházához, melyben az iparos-gyűlés kívánalmainak és javaslatainak érvényesítését kérte. A képviselőház a kérvényt a közgazdasági bizottsághoz utasította, mely azt határozati javaslatában, felhasználás és szorgos figyelembe vétel végett a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi miniszternek javasolta kiadatni. A képviselőház elfogadta ezen javaslatot s mellőzte Mocsáry Lajos és társai javaslatát, mely utasíttatni kívánta a minisztert, hogy „az 1872. évi ipartörvény módosítása iránt terjeszsen elő a következő ülésszak alatt tárgyalható javaslatot, melyben alkalmazva legyen azon elv, hogy az iparosok társulati kötelékbe való lépésre kötelezessenek, valamint alkalmazva legyen azon elv is, hogy az önálló iparüzés szakképzettségtől föltételeztessék.“ A képviselőház ezen határozata nemesak az országos iparos-gyűlés központi bizottságának kérvényére vonatkozik; a ház előtt a hasonló tartalmu kérvények egész halmaza feküdt, többek közt az országos magyar ipar-egyesületé, mely lényegében megegyezett az iparos-gyűlés kérvényével, egyes kívánalmaiban azonban még ezen is túl ment, pl. az önálló kézműipar üzésének föltétlenül nemesak a tanulás igazolásának kimondását kívánta, hanem a 24 éves életkort és három évi

gyakorlati foglalkozást is. A képviselőház mindezen kérvényeket fenti határozatával intézte el.

Az országos iparos-gyűlés megállapodásai a sajtóban nem tárgyalattak oly behatóan, mint a különböző ipartársulatokban és egyletekben. A napi sajtó csak épen a gyűlés alkalmából foglalkozott ezen ügyekkel, alaposabb megvitatásuk elmaradt; maradandóbb becsü irodalmi mű mindössze kettő keletkezett ezek alapján. Az egyik *Hegedüs Sándor* értekezése a „Budapesti Szemle“ 1880. 44. számában, a másik *Gelléri Mór* könyve „Az iparügy napikérdései“. Hegedüs Sándor „Iparunk és az ipartörvény“ czimű értekezésében mindenekelőtt az ipartörvény hatásával foglalkozik és a külföldi tapasztalatok nyomán kimutatja, hogy az iparosok által panaszolt bajok mindenütt előfordulnak, azok egyetemesek s így okaik is mélyebben keresendők, mint rendesen szokták. Bebizonyítja, hogy az ipartörvény jól hatott iparunk fejlődésére. Az iparosoknak az ipartörvény módosítására vonatkozó kívánalmaihoz nem járul; nem ellenzi az ipartársulatok hatáskörének bővítését, de nem fogadja el a főt ismertetett háromfoku iparszervezetet; rendkívüli tájékozottsággal ismerteti a külföldi törvényhozások és kormányok eljárását s az állam és társadalom feladatául első sorban a szakoktatás emelését jelöli ki. Az iparbiróságok behozatalát óhajtja, mert általa sokat lendíthetni a munkarenden. Hegedüs Sándor tudományos és behatóan szakszerű értekezésével szemben, Gelléri Mór könyve népszerűnek mondható. A mű egyszersmind beszámoló jelentés azon ipartársulatoknak, melyeket szerző képviselt az országos iparos-gyűlésen s ez megmagyarázza a tárgyalás módorát. Szerző elfogadja az iparos-gyűlés összes megállapodásait, kivéve a qualificatiót, a melyet azért nem helyesel, mert „nem vihető keresztül és nem lesz általa a bajon segítve“.

Báró Kemény Gábor földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minster az iparos-gyűlés kérvényének képviselőházi tárgyalása alatt ígéretet tett arra nézve, hogy az ipartörvény revisiójának megbeszélése végett szaktanácskozmányt fog egybehívni, s ezen ígérethez képest 1880. évi augusztus 18-án kelt rendeletével a kereskedelmi és iparkamarákat ugyanazon év szeptember 10-re egyetemes gyűlésre hívta össze. A kamarai gyűlésen a tizenhárom kamarának negyven képviselője volt jelen s a tanácskozások b. Kemény Gábor minster és dr. Matlekovics Sándor államtitkár váltakozó elnök-

lete alatt, nyolcz ülésen át, szeptember 18-ig tartottak. A kamarai gyűlés elé terjesztett kérdőpontok között a legfontosabbak a következők:

1. Az 1872. évi VIII. törvényczikk 1. §. fentartandó-e vagy nem? Ha nem, mily feltételeket kellene követelni? még pedig valamenyi iparágnál-e (odaértve a kereskedést és gyáripart is), avagy csak bizonyos iparágaknál? és ez utóbbi esetben mely iparágaknál?

2. Kielégítők-e az ipartörvény intézkedései az ipartársulatok tekintetében? Ha nem, minő intézkedések szükségesek?

3. Czélszerű-e az I-ső foku iparhatóságok eddigi szervezete? Ha nem, mily szervezet látszik czélszerűnek? Nem volna-e czélszerű, közvetlenül az iparral foglalkozókból a hatóság közbenjárása mellett bizonyos ügyekre nézve, valamely közeget létesíteni?

4. A II. foku iparhatóság jelen szervezete helyesnek bizonyult-e? Ha nem, mily szervezet látszik czélszerűnek? Nem volna-e czélszerű bizonyos ügyeket I. foku elintézés végett, az ipar- és kereskedelmi kamarákra bízni? Ha igen, szükséges-e és minő változtatás e végből a kamarák szervezetén?

5. Czélszerű volna-e a törvénybe oly intézkedést felvenni, mely több társulatnak szövetkezését, esetleg egy központi ipartanácsnak felállítását szabályozza?

6. Kielégítők-e az iparbizottságok tekintetében a törvény 98. §-ban foglalt törvényes intézkedések? Ha nem, mily törvényes intézkedések volnának ezen intézmény érdekében teendők?

7. Helyes-e az ipartörvény 39. §-ának az az intézkedése, mely szerint tanonczot tartani minden önálló iparosnak szabad? avagy szükséges e a tanoncztartási jognak megszorítása? Ha igen, minő feltételek állapittassanak meg erre nézve?

8. Elégés-e a törvény 41. §-ának az az intézkedése, mely a tanonczok föl vételét szabályozza? Nem volna-e szükség, hogy a tanoncz föl vételénél valamely közeg közbenjárjon?

9. A tanszerződés felbontását tárgyzó törvényes intézkedések kielégítők-e; ha nem, mikép egészítendők ki?

10. A tanidő befejeztével az iparos részéről az ipartörvény 47. §-a értelmében kiszolgáltatandó bizonyítvány elégés-e, avagy szükséges-e, hogy a tanidő befejezésével a tanoncz képessége más

közegek (és mely közegek) közbejöttével igazoltassék? — ha igen, mire terjedjen ki az igazolás? — a gyakorlati képességre, az elméleti tanulmányokra, — vagy mindkettőre?

11. Szükséges-e a törvényben a tanidő tartamára nézve intézkedni, avagy hagyassék-e az fönn jövőre is a munkaadó és a tanonc között létesítendő megállapodásnak?

12. Szükséges-e a segédek (és munkások) számára munkakönyveket meghonosítani? Ha igen, lehet-e azokat minden iparág-nál (ideértve a kereskedőket és a gyáripart is) követelni? Mily tartalmuak legyenek a munkakönyvek?

13. Szükséges-e a segédek (kereskedelmi segédek és gyári munkásokat is) arra kényszeríteni, hogy munkabérükből segélyező alapokhoz járuljanak? Ha igen, az illető munkaadók felelősséggel terhelték-e ezen járulékok pontos befizetésére nézve. Törvény- vagy hatósági szabályrendeletek által szabályoztassanak-e ezen segélyalapok, és mily elvek szerint?

14. Az ipartörvénynek a gyári munkásokra vonatkozó intézkedései kielégítők-e, ha nem, miként pótlandók?

15. Kielégítők-e a kamarák szervezetéről szóló törvényes intézkedések? Ha nem, minő változtatások volnának teendők?

16. Kielégítő-e a kamarák jelenlegi száma? s ha nem, minő kamarai kerületekre volna az ország beosztandó?

17. Helyes volna-e az illetékeket nem egyes kamarai kerületek szerint, hanem az ország valamennyi ipárosai és kereskedőitől egységes kulcs alapján szedni.

A kérdések tehát világosak, egyenesek s az ügy minden részletére kiterjedők voltak, a mit a feleletekről épen nem mondhatni. Az enquete csak véleményadás végett lévén összehíva, a kérdések nem döntettek el szavazással s így nem állapíthatni meg, hogy miben egyezett meg az enquete az egyes kérdésekre nézve; ez különben nem is fontos, mert ilyen ügyekben nem a szavazatok száma, hanem az érvek erőssége dönt. Az értekezlet azon tagjai, a kik az országos iparos-gyűlésben vagy az országos magyar iparegyesület tanácskozásaiban tevékeny részt vettek, az 1., 2., 8., 9., 10., 12. kérdésre ennek szellemében válaszoltak; mások, mint a sopronyi és pozsonyi kamara küldöttei még ezen követelményeken is tulmentek; számosan a jelenlegi intézkedések fentartása mellett nyilatkoztak, hangsúlyozva azonban a törvény végrehajtásának szükségét. Az ügy

érdemére nézve felhozott érvekkel alább fogunk foglalkozni, midőn egyenként tárgyaljuk az ipartörvény revisiója körül fölmerülő kérdéseket.

Az egyetemes kamarai gyűlés tanácskozásait tartalmazó munkálát elkészülte után b. Kemény Gábor miniszter második értekezletet hívott össze az ipartörvény revisiója ügyében, a melyben Ráth Károly, Kautz Gyula, Helfy Ignác, György Endre, gr. Apponyi Albert, Hegedüs Sándor, Falk Miksa, Baross Gábor, Láng Lajos, Zsigmondy Vilmos, Lukács Béla, Mudruny Soma országos képviselők, br. Kochmeister Frigyes és Finály Henrik kereskedelmi és iparkamarai elnökök, Streitmann József, Csepreghy János, gr. Zichy Jenő, Thék Endre, Neuschloss Marcell, Pauer Leo, Machlup Adolf, Mendl István, Röck Szilárd, Dapsy Victor, Krausz Lajos, az országos m. iparegylet részéről Havas Sándor, Steinacker Ödön, a magyar ált. iparegylet részéről gr. Károlyi István, Keleti Károly, az országos gazdasági egylet részéről Kerkapoly Károly, br. Lipthay Béla, az orsz. erdészeti egylet részéről Bedő Albert, a kereskedelmi csarnok részéről Neuwelt Ármin, Dr. Földes Béla, a mérnökegylet részéről Langfelder Frigyes, Ney Béla vettek részt. A kormány által előterjesztett kérdőpontok a kötelező ipartársulatokra, a qualificatióra, a segéd munkások segédalapjaira, az iparhatóságok szervezésére vonatkoztak. Ezen értekezlet tanácskozása hatott leginkább a kérdések tisztázására, annak eredményeit alább minden egyes pontnál tekintetbe fogjuk venni.*)

*) L. az egész fejezetre nézve : Törvényjavaslat az 1872. VIII. tezk. módosításáról. Beterjeszti az országos m. iparegyesület igazgatósága nevében Tisza László elnök, Mudruny Soma igazgató. — A második országos iparegyesület emlékkönyve. Budapest, 1880. Kiaaja a központi bizottság. — Gelléri Mór : Az iparügy napi kérdései. Budapest, 1880. Aigner Lajos. — Hegedüs Sándor : Iparunk és az ipartörvény. a „Budapesti Szemle 1880. márczius—áprilisi füzetében. — Az ipartörvény revisiója ügyében egybehívott egyetemes kereskedelmi és iparkamarai gyűlés tárgyalásai. Budapest, 1880. — Az ipartörvény revisiója ügyében egybehívott második értekezlet tárgyalásai. Budapest, 1881.